

**MUNAISTUTKIJOIDEN IMAGO JA SUKUPUOLISUUS
SUOMALAISESSA KAUNOKIRJALLISUUDESSA**

Raisa Laitala

Oulun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Arkeologian pro gradu-tutkielma

25.3.2013

Ohjaajat: Janne Ikäheimo ja Tiina Äikäs

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
Tutkimuksen lähtökohdat	3
Tutkimuskysymykset	4
1. MATERIAALI JA METODI	5
1.1. Materiaalin esittely	5
1.2. Materiaalin kertyminen	8
1.3. Metodin ja teoreettisen viitekehyksen esittely	9
1.4. Tutkimushistoria	13
1.5. Tutkimuksen ongelmat	16
2. KAUNOKIRJALLISUUDEN MUINAISTUTKIJAT	17
2.1. Muinaistutkijoiden sukupuoli	17
2.2. Muinaistutkijoiden roolit	17
2.3. Muinaistutkijoiden elämäntilanteet	25
2.4. Muutos ajassa	28
2.5. Erot kirjallisuuden lajien välillä	31
3. MUINAISTUTKIJA OSANA TARINAA	34
4. ARKEOLOGIEN IMAGO JA SEN MUODOSTUMINEN	37
4.1. Kirjailijan ja kulttuurin vaikutus	37
4.2. Miksi muinaistutkijaa on käytetty tarinassa	42
4.3. Mitä kaunokirjallisuus kertoo arkeologien imagosta	42
PÄÄTÄNTÖ	45
BIBLIOGRAFIA	48
Lähdekirjallisuus	48
Tutkimuskirjallisuus	49
Haastattelut	52
LIITTEET	

JOHDANTO

Tutkimuksen lähtökohdat

Arkeologiaa pidetään kiinnostavana alana, johon liittyy vahvoja mielikuvia. Arkeologiaa voidaan pitää jopa brändinä¹, sillä esimerkiksi populaarikulttuurin kautta arkeologiasta luodaan tietoisesti tiettyä kuvaa. Arkeologien tekemät löydöt ovat jännittäviä, ja niiden kautta on helppo luoda taustatarina seikkailulle.² Arkeologeja esiintyy tarinoissa myös arkisemmissä yhteyksissä³. Arkeologi on yleinen hahmo populaarikulttuurissa, ja heitä on esiintynyt elokuvissa, televisiosarjoissa, peleissä ja kirjallisuudessa.⁴

Arkeologiaa populaarikulttuurissa on maailmalla tutkittu paljon, mutta tutkimus on keskittynyt pitkälti elokuvaan ja kaikista tunnetuimpaan hahmoon, Indiana Jonesiin.⁵ Myös Suomessa on tehty jonkin verran tutkimusta arkeologiasta populaarikulttuurissa⁶, lähteistä arkeologian mielikuvien omaksumiseen⁷ ja tiedemieskuvasta yleisesti⁸. Kuitenkin yhtenäinen kuva juuri arkeologien imagosta on jäänyt puutteelliseksi, ja haluan lähteä avaamaan sitä suomalaisesta kaunokirjallisuudesta saatavien mielikuvien kautta. Tutkimukseni tarkoitus ei ole tuottaa yhtenäistä kuvaa arkeologien imagosta, vaan lisätä yksi pala arkeologien julkisuuskuvan tuntemukseen.

Haluan tutkimuksellani selvittää arkeologien julkisuuskuvaa⁹ suomalaisen kaunokirjallisuuden pohjalta. Selvitän miten ja kuinka paljon muinaistutkijahahmoa käytetään suomalaisessa kaunokirjallisuudessa, ja miten arkeologihahmot esitetään. Tutkimuskysymykseni liittyvät pitkälti arkeologihahmon sukupuolisuuteen, ja mahdollisiin esiin tuleviin sukupuoliin liittyviin stereotypioihin. Tätä kautta myös genderarkeologiset teemat nousevat esiin. Käytän tutkimuksessani apuna imagontutkimusta ja populaarikulttuurintutkimusta.

¹ Holtorf 2007.

² Esim. tietyn aarteen etsintä tai kaivauksilta vapautuva paha. Esim. Waltari 1978 (liite 34.).

³ Vanhempia, vakituisia työpaikkoja ja muitakin kuin mullistavia löytöjä, esim. ruukunsirpaleita.

⁴ Esim. Indiana Jones-elokuvat, Tomb Raider pelisarja ja elokuvat.

⁵ Esim. Gale 1981; Baxter 2002; Zorpidu 2004; Holtorf 2004, 2007 & 2010.

⁶ Korhonen 2004; Äikäs 2009 & 2012.

⁷ Partanen 2007; Wickholm 2007; Uusitalo 2011.

⁸ Väyrynen 2009.

⁹ Jonkin asian julkinen kuva, joka on joko tietoisesti tai tiedostamattomasti muodostettu.

Tutkin arkeologien imagoa myös egyptologi- ja harrastaja-arkeologihahmojen kautta, ja nimitän näitä kaikkia muinaistutkijoiksi. Tutkimukseni avulla voin osittain selvittää, minkälainen imago arkeologeilla ja arkeologialla on Suomessa. Kaunokirjallisuudesta voin havaita mahdollisia stereotyyppioita ja pohtia niiden muodostumisen syitä. Tiedeyhteisöt eivät ole suljettuja, vaan tiedettä tehdään myös yleisölle.¹⁰ Mielestäni yleisön mielikuvat ja yleinen asenneilmapiiri vaikuttavat arkeologian saamaan rahoitukseen ja myös jossain määrin arkeologian arvostukseen tieteenä. Näin ollen myös arkeologien on otettava huomioon, minkälaisen kuvan yleisö voi saada arkeologiasta kirjallisuuden kautta.

Tutkimuksessani havaitsin suuria eroja siinä, miten arkeologinaiset ja arkeologimiehet kuvataan suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Lisäksi suurin osa arkeologeista tutkimassani materiaalissa oli miehiä. Ajallista vaihtelua kuvauksissa pystyin tutkimaan vain mieshahmojen osalta, koska naishahmoja esiintyy vain lähdemateriaalini uudemmassa kirjallisuudessa.

Tutkimuskysymykset

Tärkeimmät tutkimuskysymykseni liittyvät arkeologihahmojen sukupuolisuuteen. Ensimmäisenä teen materiaalini arkeologihahmoista sukupuolijakauman. Tarkastelen, minkälaisena hahmona kumpikin sukupuoli kuvataan ja onko arkeologihahmoista havaittavissa sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita. Kuvataanko sukupuolet korostetun naisellisina tai miehekkäinä? Tarkastelen myös, miten nämä mahdolliset stereotyyppiat ilmenevät, ja mitä ne kenties kertovat arkeologien julkisuuskuvasta. Tutkin myös, onko mies- ja naisarkeologeilla erilainen imago.

Tutkin, miten arkeologin sukupuoli vaikuttaa hahmon rooliin tarinassa. Vaikuttaako sukupuoli vain siihen, minkälaisena hahmo kuvataan vai vaikuttaako sukupuoli suoremmin esimerkiksi siihen, minkälaista työtä hahmo tekee tai miten hahmo tekee työnsä? Tutkin myös yleisemmin, minkälaisissa elämäntilanteissa arkeologihahmot ovat tutkimusmateriaalissani, mutta ennen kaikkea vaikuttaako hahmon sukupuoli kuvattuun elämäntilanteeseen?

Jotkin tutkimuskysymykseni ovat laajempia kuin vain hahmojen sukupuolisuutta koskevia. Haluan selvittää, kuinka usein arkeologi on tarinan päähenkilö, ja mitä syitä voisi olla arkeologin käyttämiseen tarinassa. Tutkin myös

¹⁰ Passim Strellman & Vaattovaara 2013.

kuinka ”vahva” hahmo arkeologi on tarinassa. Tätä selvitän esimerkiksi sen kautta, kuinka suuressa roolissa arkeologihahmo on tarinassa, kuinka mieleen jäävä hahmo¹¹ on ja onko hahmo vahva persoona¹² vai ei?

Haluan tutkia myös, onko kuva arkeologista muuttunut ajan myötä? Tutkin muutosta lähinnä aiemmin mainitsemissani tutkimuskysymyksissä. Kuvan muutoksen tutkiminen on kuitenkin hieman haasteellista, koska aineistoni painottuu suurimmaksi osaksi uudempaan kirjallisuuteen. Koen kuitenkin, että materiaalini pohjalta on mahdollista tehdä jonkinlaisia rajanvetoja.

Pohdiskelen, minkälaisen kuvan lukijat voivat saada arkeologiasta ja arkeologeista suomalaisesta kaunokirjallisuudesta. Tutkin onko kuvauksissa eroja kaunokirjallisuuden eri lajien välillä? Vertailen myös onko arkeologihahmon sukupuolisuuden kuvauksissa eroja lapsille/nuorille ja aikuisille suunnatuissa kirjoissa. On mielenkiintoista pohtia arkeologihahmon käyttöä tarinassa ja käytön syitä. Miksi joissain tapauksissa arkeologihahmolla on näkyvämpi rooli tarinassa kuin toisissa?

Näihin kysymyksiin etsin vastauksia myös kirjailijoille tehdyn haastattelun pohjalta. Kyselyllä tutkin, minkälaista pohjatyötä hahmon luomiseen on tehty, ja mitä kautta kirjailija on mahdollisesti saanut vaikutteita hahmoon? Selvitän myös kirjailijan omia mielikuvia muinaistutkijoista.

1. MATERIAALI JA METODI

1.1. Materiaalin esittely

Materiaaliksi valitsin suomalaisen kaunokirjallisuuden. Otin mukaan vain kirjallisuuden, jonka alkukieli on suomi, eli materiaaliini ei kuulu käännöskirjallisuutta. Kaunokirjallisuuden kolme pääalajia ovat kertomakirjallisuus, runous ja näytelmäkirjallisuus.¹³ Kertomakirjallisuus jaetaan vielä romaaneihin ja novelleihin ensisijaisesti tekstin pituuden, mutta myös tarinan laajuuden perusteella. Kertomakirjallisuutta voidaan luokitella monin muinkin perustein, esimerkiksi sisällön

¹¹ Hahmon mieleenjävyttä voin pohtia vain omasta subjektiivisesta näkökulmastani. Oletan hahmon mieleen jäävyyteen kuitenkin vaikuttavan hahmon asema tarinassa ja hahmon mahdollinen erottuvuus muista teoksen hahmoista.

¹² Vahvalla persoonalla tarkoitan esimerkiksi sankarilla käytöstä, poikkeuksellista mielenlujuutta tai muuten ulospäin suuntautuneisuutta.

¹³ Ulkopuolelle jääviä kirjallisuuden lajeja ovat esim. esseet ja aforismit (Mikkola et al. 2004: 249). Niitä en ole ottanut mukaan myöskään omaan tutkimusmateriaaliini.

tai arvostuksen perusteella.¹⁴ Tutkimuksessani erotan lasten- ja nuortenkirjat omaksi ryhmäkseen. Kaunokirjallisuus mielletään usein korkeakulttuuriksi, mutta kaikenlainen kertomakirjallisuus kuuluu kaunokirjallisuuteen.¹⁵ Jotkin kertomakirjallisuuden luokat kertovat enemmän populaarikulttuurista, kuten viihdekirjallisuus¹⁶ tai fantasiaromaanit. Runoutta ja näytelmäkirjallisuutta taas ei yleensä mielletä lainkaan osaksi populaarikulttuuria.

Mukana on myös arkeologeja vastaavia hahmoja, kuten egyptologeja ja harrastaja-arkeologeja. (Taulukko 1.) Otin egyptologian mukaan, koska arkeologeilla ja egyptologeilla on hyvin samankaltainen työnkuva.¹⁷ Teoksessa saatettiin puhua hahmosta arkeologina, mutta hahmo teki egyptologin töitä. Lisäksi mukana on muutama hahmo, joiden varsinaista koulutusta ei teoksessa mainita selvästi, mutta hahmo toimii tehtävässä, jossa voisi toimia arkeologin koulutuksella. Joidenkin hahmojen koulutus taas oli jokin aivan eri kuin arkeologin, mutta he harrastivat arkeologiaa innokkaasti ja ammattilaisen varmuudella. Harrastaja-arkeologeilla on pitkälti samat kiinnostuksen kohteet kuin ammattiarkeologeilla, mutta koulutus ja näin ollen asiantuntijuus on usein eri.¹⁸ Suurin osa lähdekirjallisuuteni muinaistutkijoista on ammattiarkeologeja. (Taulukko 1.)

Jätin pois aineistostani muiden muassa historioitsijat, osteologit, paleoantropologit ja pääsääntöisesti myös museotyöntekijät.¹⁹ Ainoat mukaan ottamani museotyöntekijähahmot olivat sellaisia, jotka eivät tehneet oppaan töitä tai vastaavia, vaan olivat selvästi tutkijoita.²⁰ Koen saavani pätevää tietoa arkeologien julkisuuskuvasta myös näiden valitsemieni muiden alojen kautta. Jatkossa nimitän kaikkia materiaaliini valikoituneita esimerkkejä arkeologihahmoiksi tai muinaistutkijahahmoiksi erittelemättä hahmojen tarkkaa alaa, mikäli se ei ole tärkeää juuri jonkin tietyn tutkimuskysymyksen kannalta.

¹⁴ Myös Science fiction, fantasiaromaanit ja viihdekirjallisuus kuuluvat kaunokirjallisuuteen (Mikkola et al. 2004: 249).

¹⁵ Hosiailuoma 2003: 405; Mikkola et al. 2004: 249.

¹⁶ Termi viihdekirjallisuus kertoo teoksen arvostuksesta tai suosioista, kuten termit klassikko tai bestseller, ei teoksen sisällöstä (Mikkola et al. 2004:249).

¹⁷ Tutkitaan materiaalisia jäännöksiä ihmiskulttuureista. Usein arkeologia ja egyptologia ovat yleisön silmissä sama ala.

¹⁸ Lähdekirjallisuudessani harrastaja-arkeologit eivät korosta koulutuksen puutetta tuloksiaan esitellessä tai tutkimusta tehdessään.

¹⁹ Näitä hahmoja esiintyi monissa aineistosta pois rajaamissani kirjoissa. Tutustuin 78 kaunokirjalliseen teokseen, joista rajasin 41 pois hahmojen alojen perusteella.

²⁰ Esim. töissä kansallismuseossa. Moilanen 1968 (liite 17. a)).

Taulukko 1. Taulukko hahmojen jakautumisesta alojen mukaan sukupuoliin.

	Mies	Nainen	Epävarma
Arkeologian/Egyptologian professori	2	-	-
Arkeologian tohtori	11	-	-
Arkeologi	15	8	3
Egyptologi	1	-	-
Opiskelija	1	2	-
Harrastaja	3	3	-

Arkeologihahmo ei aina ole kirjan päähenkilö, vaan saattaa olla tarinassa myös vain pienessä sivuosassa. (ks. luku 3). Usein yhdessä teoksessa on useita arkeologihahmoja.²¹ Hahmon ammatti ei aina tule yhtä selvästi esille tarinassa, tai hahmon ammatti ei välttämättä liity mitenkään tarinan juoneen.

Lähdekirjallisuus on vain otos, koska Suomessa on ollut asiasanatietokanta kaunokirjallisuudesta eli teosten sisällöstä ja teoksissa esiintyvistä hahmoista vasta 1990-luvun puolivälistä eteenpäin. Tämän vuoksi lähdemateriaalini painottuikin enemmän viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ilmestyneisiin kirjoihin. (Taulukko 2.) Materiaali kertyi suurimmaksi osaksi ohjaajilleni ja muille avuliaille henkilöille vastaan tulleista kirjoista.²² Monet kirjavinkeistä tulivat arkeologeilta tai arkeologian opiskelijoilta, mikä herättääkin kysymyksen, ovatko hahmot jääneet helpommin mieleen juuri saman alan ihmisille. Osan kirjoista löysin kirjastojen hakukoneiden kautta tai nettipalveluista.²³ Materiaalia etsiessäni otin myös yhteyttä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraan, tutkin kirjallisuuden asiasanahakutietokantoja ja kysyin neuvoa Oulun yliopiston kirjallisuuden oppiaineen professorilta Kuisma Korhoselta. Kirjallisuudentutkimuksen tietokannat eivät kuitenkaan sopineet tarkoitukseeni²⁴, eivätkä tuottaneet yhtään tulosta. Vanhempaa kirjallisuutta etsiessäni tutkin myös vanhojen sanomalehtien kirja-arvosteluja, mutta tämäkään ei tuottanut tulosta. Lähdekirjallisuutta etsiessä ja rajatessa luin hieman alle 80 kaunokirjallista teosta. En kuitenkaan voi olla varma, että olen löytänyt kaikki vuosina 1914–2012

²¹ Huovinen 1982 (liite 3.); Tenhunen 1994 (liite 29.); Kunnas 1996 (liite 11.); Ylimaula 1998 (liite 37.); Vuorenperä 2009 (liite 33.); Kangasharju 2011 (liite 7.); Rossi 2012 (liite 26.).

²² Tein kyselyn Facebookin ja arkeologi-listan kautta siitä, tietävätkö ihmiset kirjoja, joissa olisi muinaistutkijahahmo.

²³ Kysy kirjastonhoitajalta-palvelu, jonka kautta löysin osan materiaalistani. Palvelun kautta voi lähettää hakupyynnön ammattilaisille, jotka etsivät kirjoja puolestasi. Tulokset lähetään hakijalle sähköpostitse, ja neuvotaan, mitä kautta voi etsiä lisää haluamiaan kirjoja.

²⁴ Kirjallisuudentutkimuksen hakutietokannat perustuvat tiettyjen arkistojen materiaaleihin tai toimivat omien hakusanojen mukaan, jotka eivät tuota samanlaisia tuloksia kuin kirjastojen asiasanoitukset.

julkaistut suomalaiset kaunokirjalliset teokset, joissa on muinaistutkijahahmo, mutta tarkoitukseni onkin tehdä päätelmiä löytämästäni otoksesta.

Lähdekirjallisuuteni koostuu 37 kaunokirjallisesta teoksesta, jotka jakaantuvat kaunokirjallisuuden lajeihin. Teoksissa esiintyy 49 muinaistutkijahahmoa. Kymmenen kirjoista on lasten tai nuortenkirja, yksi teos on runo ja yksi näytelmä. Kolme kappaletta teoksista on novelleja. Kirjojen julkaisuvuodet ovat 1914–2012.

Taulukko 2. Taulukko kertoo kirjojen ilmestymisvuosien ja hahmojen sukupuolten suhteen.

	Kirjoja	Nainen	Mies	Epävarma
1914–1929	2	-	2	-
1930–1949	2	-	2	-
1950–1969	5	-	6	1
1970–1989	3	-	2	2
1990–2012	25	13	21	-

Kaunokirjalliseen materiaaliin tutustumisen lisäksi tein pienen sähköpostihaastattelun lähdekirjallisuuteni kirjailijoille. Pyysin kirjailijoiden sähköpostiosoitteita heidän kustantajiltaan. Kustantamot välittivät kahden henkilön sähköpostiosoitteet ja yhden henkilön postiosoitteen. Heistä kaksi vastasi kyselyyni. Muiden kirjailijoiden kohdalla oletan heidän kieltäneen kustantamoita välittämästä yhteistietojaan. Kirjailijoiden yhteistietoja olisi voinut jäljittää esimerkiksi nettihakujen kautta, mutta ongelmaksi nousi henkilön todentaminen ja halusin myös kunnioittaa kirjailijoiden mahdollista toivetta pitää yhteystietonsa salaisina ja olla osallistumatta kyselyyn. Osallistujien ja vastausten vähäisestä määrästä johtuen esittelen myöhemmin haastattelun tuloksia vain esimerkinomaisesti.

1.2. Materiaalin kertyminen

Lähdekirjallisuuteni kertyi pitkälti muiden arkeologien vinkkien pohjalta. En tietoisesti etsinyt materiaalia vain arkeologiasta kiinnostuneiden keskuudesta, mutta vain arkeologiasta kiinnostuneet muistivat lukemistaan kirjoista muinaistutkijahahmoja. Yleisesti voisi olettaa, että ihmiset huomaavat helpommin pienetkin maininnat omaan alaansa liittyvistä asioista. Tämä pätee varmasti myös arkeologian ja kaunokirjallisuuden kohdalla. Lähdemateriaalini sisällä oli suurta vaihtelua sen suhteen,

miten isossa roolissa muinaistutkijahahmo oli, ja miten selvästi hahmon ala mainittiin. Joissain tapauksissa hahmon ala mainittiin koko teoksessa vain yhdessä lauseessa.

On yllättävää, että pienetkin maininnat ovat tavoittaneet lukijan huomion ja jääneet mieleen. Voiko tämän pohjalta kuitenkin tehdä oletusta, että nämä olisivat jääneet mieleen myös suurella yleisöllä. Ovatko muutkin teosta lukeneet huomanneet lukevansa kuvausta muinaistutkijasta? Sivulauseessa mainittujen muinaistutkijahahmojen ei voi olettaa vaikuttaneen kovin suuresti ihmisten mielikuviin arkeologiasta ja arkeologeista. Näyttävämmät hahmot ovat luultavasti jääneet paremmin mieleen.

Oletan suuremmassa roolissa ja näin myös useammin tarinassa mainittujen muinaistutkijahahmojen jääneen paremmin ihmisten mieliin. Mikäli olisin voinut kasata aineistoni järjestelmällisesti ja olettaa löytäneeni kaikki kaunokirjalliset teokset, joissa on muinaistutkija, aineistoni kallistuisi luultavasti enemmän pienissä sivurooleissa oleviin muinaistutkijahahmoihin. Koska en kuitenkaan voi millään tavalla varmistaa tämän paikkansa pitävyyttä, en pohdi sitä työssäni enempää.

1.3. Metodin ja teoreettisen viitekehyksen esittely

Tutkimukseni on laadullista tutkimusta. Tarkoitukseni on tehdä rajatusta aineistosta perusteellinen analyysi ja ymmärtää aineisto ja tutkittava ilmiö kokonaisvaltaisesti. Havaintojen pohjalta on myös voitava tehdä laajempia yleistyksiä.²⁵ Omassa tutkimuksessani tärkeäksi nousee kaunokirjallisen lähdemateriaalini perusteellinen tuntemus, ja teen sen pohjalta yleistyksiä arkeologien sukupuolisesta imagosta, ja myös pohdin syitä tämän muodostumiselle. Laadullinen tutkimus antaa minulle välineet tähän. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointitapoja on monia, eikä tutkimuksessa yleensä voi käyttää vain yhtä. On vaikea vetää selviä rajoja analysointitapojen välille, ja usein jotain toista analysointitapaa vaaditaan ennen kuin voidaan edetä seuraavaan.²⁶ Tutkimuksen edetessä yritän antaa mahdollisimman tarkan kuvan tutkimukseni vaiheista, jotta myös lukijan on mahdollista tehdä tulkintoja materiaalini pohjalta.²⁷ Tässä käytän apuna sitaatteja, taulukoita ja liitteenä olevaa lyhyttä kuvausta kirjan sisällöstä ja hahmoista.

²⁵ Eskola & Suoranta 1998.

²⁶ Eskola & Suoranta 1998: 162.

²⁷ Eskola & Suoranta 1998: 167.

Käytän tutkimukseni eri vaiheissa eri laadullisen analyysin menetelmiä. Tutustuessani lähdemateriaaliin käytän hyväkseni lähinnä teemoittelua. Merkitsen muistiinpanoihini merkityksellisiä seikkoja lähdekirjallisuuteni teoksista, niiden sisällöstä ja hahmoista. Materiaalin läpikäymisen myötä pystyn myös havaitsemaan useammissa kirjoissa esiintyviä teemoja, ja kiinnittämään niihin enemmän huomiota. Kiinnitän huomiota esimerkiksi muinaistutkijahahmojen sukupuoleen, siihen miten hahmon sukupuoli ilmenee ja mitä työtä hahmo tekee ja miten. Tutkimuskysymykset ja niihin vastausten etsiminen muodostavat selkeimmät teemat. Teemoittelun avulla voin löytää suoraan vastauksia tutkimuskysymyksiini.²⁸ Materiaaliin tutustuessa teen muistiinpanoja vapaasti ja kaavanmukaiseen miellekarttaan. Teemoittelussa saatan käyttää hyväkseni myös kuvaavia sitaatteja kirjoista.

Laadullisen tutkimuksen menetelmien lisäksi käytän myös määrillisen tutkimuksen menetelmää kvantifiointia.²⁹ Teemoiteltujen muistiinpanojeni pohjalta teen taulukoita hahmojen sukupuolijakaumasta, siitä onko arkeologihahmo kirjan pää- vai sivuhenkilö, hahmojen ammatista ja kirjojen ilmestymisvuosista. Taulukoiden pohjalta voin löytää suoraan vastauksia moniin tutkimuskysymyksiini ja tehdä laajempiakin hypoteeseja. Taulukoiden käyttö myös varmistaa joitain päätelmiäni.

Teemoittelun ja kvantifioinnin pohjalta voin alkaa tehdä diskursiivisia analyyseja koko materiaalistani. Diskursiivisen analyysin tärkein päämäärä on selvittää, miten tekstillä annetaan ja tuotetaan lukijoille tiettyjä mielikuvia ja merkityksiä juuri siinä yhteydessä. Näiden pohjalta muodostan yleistyksiä.³⁰ Tutkimukseni tapauksessa tämä tarkoittaa arkeologien imagon selvittämistä tiettyjen lauseiden ja sanojen avulla. Kiinnitän esimerkiksi paljon huomiota siihen minkälaisilla sanoilla muinaistutkijahahmoa kuvaillaan, ja mitä hahmon käyttäytymisestä kerrotaan. Tämän pohjalta teen päätelmiä arkeologien imagosta yleensä, ja selvitän onko tämä imago sukupuolien mukaan jakautunut. Aineistosta tehdyt tulkinnat vaativat huolellista tutustumista aineistoon, ja ainoa keino perustella tulkintojen todenperäisyys on raportoida tehdyt havainnot huolella.³¹ Tässä käytän apuna sitaatteja lähdekirjallisuudestani ja tekemiäni taulukoita. Varsinaiseen lähdekirjallisuuteen palaan

²⁸ Eskola & Suoranta 1998: 180.

²⁹ Tarkoittaa määrillisten analyysien tekemistä laadullisesta aineistosta jakamalla aineistoa luokkiin. (Eskola & Suoranta 1998: 165–166).

³⁰ Luostarinen & Välvirronen 1991: 54.

³¹ Eskola & Suoranta 1998: 196.

vain tarvittaessa, ja käytän apuna lähinnä teemoitteluvaiheessa tekemiäni muistiinpanoja.

Työtapana käytän hyväkseni myös sisällön erittelyä tutkimuksen viimeisessä vaiheessa. Sisällön erittelyyn kuuluu tietty määrällisen analyysin piirre, ja tämä on tarpeellinen myös omassa tutkimuksessani, sillä tutkin tiettyjen asioiden esiintymistiheyttä. Tutkimus on hyvin aineistolähtöistä. Materiaaliin tutustuessani teen koko ajan uusia hypoteeseja, joita testaan tutkimuksen edetessä. Sisällöllinen analyysi korostaa poikkeavuuksien löytämistä, ja niihin huomion kiinnittämistä.³² Tärkeintä on kuitenkin tutkia huolellisesti lähdemateriaalia, tehdä tarvittaessa vertauksia, jotta materiaalin pohjalta on mahdollista luoda yleistyksiä.³³ Sisällön analyysin avulla on tarkoitus muodostaa yhtenäinen kuva aineistosta tekemistäni huomioista, sitoa ne aiempiin tutkimuksiin ja laajempaan kontekstiin.³⁴ Tutkimuksessani laajempi konteksti on esimerkiksi arkeologian historia, arkeologian tämän hetkinen asema tiedemaailmassa tai lähdekirjallisuuteni kirjoittajien taustat.

Toteutan myös haastattelututkimuksen kirjailijoille sähköpostitse ja kirjeitse. Haastattelussa lähetän kullekin kirjailijalle samat kysymykset, jotka olen kuitenkin yksilöinyt koskemaan tietyn teoksen tiettyä hahmoa. Teen tämän yksilöinnin kertomalla kirjailijalle haastattelun alussa mitä hänen teostaan ja mitä siinä esiintyvää hahmoa kysymykseni erityisesti koskevat. Kysymykset selvittävät sekä kirjailijan taustaa yleisesti, että tiettyä muinaistutkijahahmoa ja sen syntyä erityisesti. Menetelmäni onkin strukturoidun³⁵ ja puolistrukturoidun³⁶ haastattelumenetelmän välimuoto, sillä esitän kaikille haastateltaville samat kysymykset samassa järjestyksessä, mutta kysymykset eivät muodosta lomaketta, jossa olisi valmiita vastausvaihtoehtoja vaan haastateltavat saavat vastata kysymyksiin vapaasti.³⁷

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivat sekä genderarkeologia että imagotutkimus. Ammennan jonkin verran myös populaarikulttuurin tutkimuksesta. Tutkin hahmojen sukupuolta, mutta myös sukupuolisuutta ja voidaanko sukupuolisuuden kautta havaita stereotyyppioita. Tutkin myös, miten sukupuolet erottuvat,

³² Peräkylä 1990: 171.

³³ Silverman 1985: 112.

³⁴ Tuomi & Sarajärvi 2002: 105.

³⁵ Kutsutaan myös lomakehaastatteluksi. Tässä haastattelumuodossa kysymykset ovat aina täysin samat, ja haastateltavalle annetaan usein myös vastausvaihtoehdot. (Hirsjärvi & Hurme 2000).

³⁶ Haastattelumenetelmä, jossa kysymysten järjestystä ja muotoa voidaan vaihdella haastattelutilanteesta ja haastateltavasta riippuen. (Hirsjärvi & Hurme 2000).

³⁷ Hirsjärvi & Hurme 2000.

ja mitkä asiat luonnehtivat sukupuolisuutta lähdemateriaalissani. Sukupuoli on biologian lisäksi myös sosiaalinen konstruktio.³⁸ Näin sukupuoleen vaikuttavat myös yhteiskunnan asettamat odotukset ja normit. Sukupuolella tarkoitetaan lähinnä biologista puolta, ja sukupuolisuuteen kuuluvat niin sukupuoliroolit, käyttäytyminen, kuin tietyt normit ulkonäön suhteen.³⁹ Sukupuolisuus on siis käsitteenä laajempi.

Koska genderarkeologisessa tutkimuksessa on hyvin laajoja teemoja, ja käytän hyväkseni vain hyvin pientä osaa niistä, esittelen seuraavaksi vain käyttämäni teemat. Genderarkeologian eräs tärkeimmistä teemoista on sukupuoli-, lähinnä mies-lähtöisen näkökulman korjaaminen tasapuolisemmaksi. Kuitenkin myös naistutkijalla on oma lähtökohtansa katsoa asioita, joten täysin sukupuolineutraali katsantokanta on mahdoton.⁴⁰ Genderarkeologia koettaa hahmottaa myös, mitkä asiat tiedemaailmassa ovat miehisten ennakkoluulojen värittämiä. Tutkimukseni kautta voin selvittää, heijastuvatko nämä mahdolliset ennakkoluulot arkeologin kuvaan suomalaisessa kaunokirjallisuudessa.⁴¹ Tutkimuksessani koetan löytää vastauksia näihin useiden kysymysten kautta, kuten tutkimalla hahmojen rooleja ja elämäntilanteita.

Kuten alussa mainitsin, arkeologiaa voidaan pitää brändinä.⁴² Brändi käsitteenä liitetään usein tuotteisiin tai yrityksiin, mutta brändi voidaan muodostaa myös muille asioille, joilla on julkisuusarvoa.⁴³ Brändi onkin jotain, joka muodostetaan tietoisesti, tässä tapauksessa esimerkiksi kuva, jonka arkeologia ja arkeologit haluaisivat itsestään antaa. Imago taas on jotain, mihin ei voi suuresti vaikuttaa, vaan ihmiset/yleisö muodostavat kuvan vapaasti itse. Imagon muodostumiseen vaikuttavat ihmisten arvot, asenteet, ennakkoluulot ja uskomukset. Sekä brändi että imago ovat jonkin asian julkinen kuva.⁴⁴ Mielikuva taas on henkilökohtaisempaa, ja useiden mielikuvien pohjalta voi tehdä yleistyksiä julkisuuskuvasta eli imagosta. Imagotutkimus tutkii siis jonkin asian julkista kuvaa ja sen muodostumista.

Tutkimuksessani käytän hyväkseni myös muita tieteitä, kuten markkinointitutkimusta, jossa imagon ja brändin muodostusta on tutkittu enemmän, ja persoonallisuuspsykologiaa, jonka avulla voin tulkita materiaalista esiin nousevaa outoa

³⁸ Saresma 2010: 21.

³⁹ Englannin kielessä ero käsitteiden sex ja gender välillä. Gilchrist 1999.

⁴⁰ Mikkola et al. 2004: 248.

⁴¹ Johnson 2010: 125–137.

⁴² Holtorf 2007.

⁴³ Turtia 2010.

⁴⁴ Turtia 2010: 204.

ja syrjäänvetäytyvää muinaistutkijatyyppejä. Käytän kuitenkin vain yksittäisiä teoksia, joten nämä tieteet eivät muodosta laajempaa teoreettista viitekehystä tutkimuksessani.

1.4. Tutkimushistoria

Ulkomailla arkeologien julkisuuskuvaa ja roolia populaarikulttuurissa on tutkittu laajemminkin. Tutkimus on keskittynyt populaarikulttuurin elokuvaan ja tarkemmin Indiana Jonesiin. Myös muut populaarikulttuurin arkeologihahmot, kuten Lara Croft ovat saaneet huomiota osakseen.⁴⁵ Tutkimusten mukaan populaarikulttuurin arkeologihahmoissa on hyvin vahvoja stereotyyppioita. Arkeologit ovat niiden mukaan usein valkoihoisia, vahvoja miehiä. Elokvista saa myös helposti käsityksen, että ollakseen arkeologi ihmisellä täytyy olla melkein yli-inhimillisiä ominaisuuksia, kuten yliveräinen älykkyys ja rohkeus.⁴⁶

Arkeologien roolin tutkiminen populaarikulttuurissa on johtanut joskus myös arkeologien imagon tutkimukseen.⁴⁷ Sultana Zorpidu on tutkinut arkeologien imagoa ja erityisesti naisarkeologien julkisuuskuvaa. Naisarkeologit kuvataan monessa suhteessa samalla tavalla kuin miesarkeologitkin, mutta myös monia eroja löytyy. Naisarkeologien kuvaus populaarikulttuurissa on tehty miesvaltaisen maailman mukaan.⁴⁸ Toimintasankarin ulkonäkö on tehty miellyttämään, mutta jollain tavalla myös vastaamaan kohdeyleisön mielikuvia.

Suomessa tutkimus aiheesta on vähäisempää ja lähinnä gradutasoista. Tiina Äikäs on kirjoittanut artikkelin arkeologien rooleista suomalaisessa populaarikulttuurissa ja tutkinut arkeologian opiskelijoiden mielikuvia alastaan. Muinaistutkija-lehdessä ilmestyneessä artikkelissaan hän määrittelee suomalaisessa populaarikulttuurissa esiintyvän seitsemää eri arkeologihahmotyyppiä.⁴⁹ Toisessa aihetta käsittelevässä artikkelissaan Äikäs taas tutkii muumioiden ja suorumiiden esiintymistä suomalaisessa kaunokirjallisuudessa.⁵⁰ Äikäs tutki myös kyselyllä arkeologian opiskelijoiden omia mielikuvia alastaan, ja totesi populaarikulttuurin vaikuttavan myös alan opiskelijoiden mielikuviin. Opiskelijat nimesivät kyselyssä

⁴⁵ Russel 2002; Baxter 2002; Holtorf 2007.

⁴⁶ Baxter 2002.

⁴⁷ Ascher 1960; Zorpidu 2004.

⁴⁸ Zorpidu 2004:106.

⁴⁹ Äikäs 2009: 2-9.

⁵⁰ Äikäs 2012: 278–286.

kirjallisuuden suurimmaksi tiedonlähteekseen arkeologiasta ennen opintojaan.⁵¹ Heidi Korhonen tutustui arkeologien julkisuuskuvaan Indiana Jones-elokuvien kautta.⁵²

Arkeologien ja muiden tiedemiesten julkisuuskuvaa on tutkittu laajemminkin. Tutkimusten mukaan tutkijat mielletään yleensä silmälasipäisiksi, sosiaalisesti kömpelöiksi henkilöiksi. Arkeologit muodostivat tutkijoiden joukosta poikkeuksen hieman muita seikkailullisemmalla imagollaan.⁵³ Mielikuvat tutkijoista olivat todella stereotyyppisiä, mutta vastasivat myös populaarikulttuurin antamia mielikuvia.⁵⁴ Nimenomaan arkeologin julkisuuskuvaa on tutkinut Minna Lehtola.⁵⁵ Artikkelissaan Lehtola pohdiskelee ristiriitaa viihdeteollisuuden välittämän arkeologikuvan ja arkeologin ammatin todellisuuden välillä. Lehtola luottaa ihmisten erottavan faktan ja fiktion ja saavan todellista informaatiota arkeologiasta esimerkiksi museoista ja tieteellisistä artikkeleista.⁵⁶

Varsinaista arkeologian ja arkeologien imago tutkimusta on tehnyt Oulun yliopistossa Anu Uusitalo. Uusitalo keskittyi selvittämään peruskoulun oppilaiden ja opettajien mielikuvia arkeologiasta. Tutkimuksessaan Uusitalo huomasi arkeologian puuttumisen perusopetuksesta ja uskoi sen vaikuttavan vahvasti ihmisten mielikuviin arkeologiasta.⁵⁷ Mikäli faktatiedon saaminen on puutteellista, on helpompaa omaksua tietty kuva esimerkiksi populaarikulttuurin kautta.

Arkeologian ja median suhdetta ovat pohdiskelleet useatkin henkilöt vuoden 2006 arkeologipäivillä. Siellä esitelmän aiheesta pitivät Hannele Partanen⁵⁸, Anna Wickholm⁵⁹ ja Mika Lavento⁶⁰. Partanen tuo artikkelissaan esiin tarpeen popularisoida arkeologiaa, jotta arkeologinen tieto tavoittaa ihmiset. Partanen Turun seudulla tekemästä kyselystä selviää, että noin puolet vastaajista oli saanut tietoa arkeologiasta kirjojen kautta, ja kokee myös, että tätä kautta arkeologinen tieto tavoittaisi heidät parhaiten.⁶¹ Kyselyssä ei kuitenkaan eroteltu eri kirjallisuuden lajeja, joten kyseessä saattoi olla niin tieto- kuin kaunokirjalliset kirjatkin.

⁵¹ Äikäs 2013.

⁵² Korhonen 2004.

⁵³ Väyrynen 2009; Karvonen 2012.

⁵⁴ Väyrynen 2009.

⁵⁵ Lehtola 2010 & 2012.

⁵⁶ Lehtola 2012.

⁵⁷ Uusitalo 2011.

⁵⁸ Partanen 2007: 20–27.

⁵⁹ Wickholm 2007: 27–34.

⁶⁰ Lavento 2007: 34–45.

⁶¹ Partanen 2007: 20–27.

Anna Wickholm tutki arkeologien julkisuuskuvaa sanomalehtien kautta. Sanomalehtien otsikoinnissa arkeologiasta annettiin usein viihteellinen ja jopa koominen kuva. Lehdissä korostettiin, että löydön teki harrastelija, eikä ammattilainen. Uutisointi oli kuitenkin asiallista suurimmassa osassa lehtiartikkeleista. Wickholm nosti kuitenkin esiin ongelman, että jotkin humoristisemmat otsikot saattaisivat syödä arkeologian uskottavuutta vakavasti otettavana tieteenalana.⁶²

Mika Lavento käsitteli menneisyyden ja median kohtaamista. Median kautta arkeologien tieto leviää nopeasti ja laajalle, näin myös mahdollisen väärän tiedon tapauksessa. Levitettyä väärää tietoa ja sen kautta omaksuttuja mielikuvia on vaikea lähteä korjaamaan myöhemmin. Mediassa arkeologinen tieto on pohjana sekä populaarikulttuurin viihteellisemmille tuotoksille että perinteisemmälle uutisoinnille. Monet arkeologit kokevat median kanssa toimimisen ongelmalliseksi. Lavennon mielestä arkeologien tulisi ottaa enemmän osaa arkeologisen tiedon levittämiseen ja kehittää taitojaan siinä.⁶³

Genderarkeologista tutkimusta on Suomessa tehty melko vähän, ja tietoa on saatavilla lähinnä ulkomaisista oppikirjoista.⁶⁴ Genderarkeologian laajemmat teemat eivät ole tarpeellisia tutkimukselleni, joten esittelen aiempaa tutkimusta jossa teemoja on hyödynnetty oman tutkimukseni kaltaisesti. Suomessa genderarkeologian asemaa arkeologisessa tutkimuksessa on selvittänyt Tiina Kuokkanen Oulun yliopistosta. Kuokkanen mukaan arkeologinen tutkimus Suomessa ei ole sukupuolittunutta, vaikka yhteiskunnassamme vaikuttavatkin tietyt sukupuolten roolit, ja naisille ja miehille asetetut odotukset käyttäytymisen suhteen.⁶⁵ Nämä normatiiviset odotukset sukupuolten rooleista vaikuttavat varmasti myös arkeologien imagoon ja siihen, miten arkeologihahmot kuvataan miehenä ja naisena. Mielestäni odotukset sukupuoliroolien suhteen vaikuttavat myös siihen, minkälaisen kuvan muodostamme tietystä hahmosta.

Aiempien tutkimusten perusteella ihmisten enemmistön mielikuvat tutkijoista yleensä ja arkeologeista ovat hyvin stereotyyppisiä, ja mielikuvat vastaavat populaarikulttuurin antamaa kuvaa. Vaikka enemmistö omaksuukin mielikuvansa fiktiosta, osa omaksuu sen mediasta ja esimerkiksi uutisten ja museoiden kautta. Myös

⁶² Wickholm 2007: 27–34.

⁶³ Lavento 2007: 34–45.

⁶⁴ Johnson 2010. Suomalaisissa kirjoissa vain muutamien lauseiden määritelmiä (Esim. Halinen et al. 2008).

⁶⁵ Kuokkanen 2006.

kirjat ovat yksi lähde, josta ihmiset omaksuvat arkeologista tietoa ja myös haluavat omaksua sitä. Arkeologien tulisi osallistua enemmän arkeologisen tiedon tuottamiseen⁶⁶, jotta arkeologien julkisuuskuva olisi paremmin hallussa ja ihmisillä olisi positiivisempia mielikuvia alastamme. Yhteiskunnassamme vaikuttavat vahvat sukupuoleen liittyvät stereotyyppit, jotka heijastuvat myös fiktiivisiin kuvauksiin.

1.5. Tutkimuksen ongelmat

Tutkimukseeni liittyy muutamia ongelmia. Ensimmäinen niistä koskee lähdekirjallisuuden kertymistä. Kuten jo aiemmin mainitsin, Suomessa kaunokirjallisuuden teosten sisältöä on asiasanoitettu vasta 1990-luvun puolivälistä eteenpäin. Myöskään kirjallisuudentutkimuksen omat hakutietokannat eivät vastanneet tarkoitustani. Koska materiaali ei kertynyt järjestelmällisesti, en usko, että sain käsiini kaikkia suomalaisia kaunokirjallisia teoksia vuosilta 1914–2012.

Toinen niistä on subjektiivisuuteni tutkijana. Todennettavin ja taulukoitavin data tutkimuksessani on arkeologihahmojen sukupuolisuus. Muut vastaukset tutkimuskysymyksiini ovat enemmän tai vähemmän omien mielikuvieni pohjalta tehtyjä. Joissain tapauksissa hahmon alaa ei sanota suoraan, joten määritelmä on omaa tulkintaani. Tapaukset, joissa hahmon sukupuolta ei voi määritellä varmasti, olen laittanut taulukoissa luokkaan epävarmat.⁶⁷ Näiden epävarmojen hahmojen määrittäminen mieheksi tai naiseksi olisivat kuitenkin tukeneet muun lähdekirjallisuuden antamaa kuvaa, ja minulla onkin omat mielikuvani siitä, kumpaa sukupuolta epävarmat tapaukset edustavat. En ole kuitenkaan tehnyt niin, eivätkä tulkintani materiaalista pohjaa mielikuvini näistä hahmoista miehenä tai naisena.

Myös oma sukupuoleni vaikuttaa tekemääni tutkimukseen. Lukiessani lähdekirjallisuutta huomasin, että minulla on sukupuoleen liittyviä stereotyyppioita. Tutkimusta tehdessäni ja etsiessäni vastauksia tutkimuskysymyksiini, koetin välttää sen vaikutusta tulkinnoissani. Kuitenkin monet havainnot esimerkiksi sukupuolirooleista ovat omia mielipiteitäni.

⁶⁶ Nimenomaan muun kuin tieteellisen tiedon ja tulosten.

⁶⁷ Huovinen 1982 (liite 3. a) & b)); Saarikoski 2004 (liite 27. a)).

2. KAUNOKIRJALLISUUDEN MUINAISTUTKIJAT

2.1. Muinaistutkijoiden sukupuoli

Valtaosa (noin 65 %) lähdekirjallisuuteni 49 arkeologihahmosta on miehiä. Kirjallisuudessa hahmon sukupuoli oli pääteltävissä joko hahmon nimen perusteella tai suoraan sanottuna. Muutamissa tapauksissa hahmon sukupuoli oli jätetty lukijan oman mielikuvan varaan.⁶⁸ Jotkin hahmot, joiden sukupuoli oli epävarma, olisivat sopineet paremmin mieheksi tai naiseksi,⁶⁹ ja niiden luokitteluun niin olisi tukenut muun lähdekirjallisuuden antamaa kuvaa. (Taulukko 2.) Näitä muinaistutkijahahmoja, joiden sukupuoli jäi epävarmaksi, oli kuitenkin materiaalissani vain kolme kappaletta.

Lähdekirjallisuuteni arkeologihahmot eivät useimmin toteuttaneet minkäänlaista yleistä sukupuolista stereotypiaa. Tällä tarkoitan, että hahmot oli vain harvoin kuvattu korostetun naiselliseksi tai miehekkäiksi. Muutamissa poikkeuksissa hahmojen voimakkaasti miehekästä tai naisellista ulkonäköä oli korostettu. Timo Koivusalo kuvailee kirjassaan arkeologi Pipsan ulkonäköä seuraavasti: ”Kaunis ja tumma nainen...”⁷⁰ Eeva Vuorenpää taas kuvailee kirjassaan komean nuoren miesarkeologin ulkonäköä useaan otteeseen, ja ulkonäöllä on myös vahva vaikutus naisiin. ”Arkeologi oli niin kaunis, että Claraa heikotti katsoa häntä.”⁷¹ Stereotyyppisesti naisellisia tai miehekkäitä eleitä ja käyttäytymistä oli kuitenkin havaittavissa hyvin vähän tai ei lainkaan. Jotkin hahmot olivat käyttäytymiseltään niin androgyynejä, että hahmon sukupuolen pystyi määrittämään vain teoksessa niin suoraan sanottaessa. Näissä tapauksissa hahmon käyttäytymistä kuvataan hyvin vähän. Hahmojen ei myöskään kuvata ilmentävän selvästi jotain sukupuoliroolia, kuten meikkaavan, sanota pukeutuvan hameeseen tai olevan äiti. Kuvitetuissa lastenkirjoissa hahmojen ulkonäkökin saattaa olla sukupuolineutraali.

2.2. Muinaistutkijoiden roolit

Arkeologihahmojen rooleihin liittyviä stereotypioita oli sen sijaan havaittavissa runsaasti. Miesarkeologihahmot oli kuvattu selkeästi korkeampiin sosiaalisiin ja ammatillisiin asemiin. Miesten kuvattiin usein olevan vauraita, joskus jopa aatellisesta

⁶⁸ Nämä olen taulukoinut ”epävarmoiksi”. Esim. Saarikoski 2004 (liite 27.).

⁶⁹ Huovinen 1982 (liite 3. a) & b)); Saarikoski 2004 (liite 27. a)).

⁷⁰ Koivusalo 1997: 45 (liite 10.).

⁷¹ Vuorenpää 2009: 157 (liite 33. a)).

taustasta olevia tohtoreita ja professoreita. Naisarkeologihahmojenkin kuvattiin muutamissa tapauksissa olevan menestyneitä, mutta lähinnä ammatillisesti.⁷² Yleisimmin sekä mies- että naisarkeologihahmoihin viitattiin vain arkeologeina, minkä tulkitsen vastaavan arkeologin koulutusta erittelemättä, tarkoitetaanko sillä kandidaatti-, maisteri-, lisensiaatti- vai tohtoritason koulutusta. Arkeologian harrastelijoissa mies- ja naishahmoja oli saman verran. Koska mieshahmoja on kuitenkin määrällisesti enemmän, on harrastelija-arkeologien osuus naishahmoissa suhteellisesti suurempi. Osan hahmoista kuvataan vasta opiskelevan arkeologiaa. Nämä hahmot oli kuvattu naisiksi huomattavasti useammin kuin miehet. (Taulukko 1.)

Suurin vastakkainasettelu löytyykin juuri arkeologihahmojen sukupuolisesti eriävästä ammattiasemasta. Miehet kuvattiin usein professoreiksi ja tohtoreiksi, kun taas naisia ei koskaan. Arkeologian harrastelijoita löytyi suhteellisesti enemmän naisarkeologihahmojen joukosta. Suurin ero löytyy kuitenkin kuvatessa naisia opiskelijoiksi huomattavasti useammin kuin miehiä. Teoksissa tuli esiin esimerkiksi tapauksia, joissa miehet olivat enemmän johtajan asemassa ja naisopiskelijat olivat kaivajina.⁷³

Kenttätöiden osalta sukupuolinen jako vertautuu todellisuuteen. Tilastojen mukaan Suomessa suurin osa arkeologian opiskelijoista on nykyään naisia⁷⁴, joten luultavasti myös kaivauksilla työskentelevistä opiskelijoista suurin osa on naisia. Museoviraston omien julkaisujen mukaan nykyisin myös suurin osa (63 %) kaivauksista on miesten johtamia.⁷⁵

Lähdekirjallisuudesta ei noussut esiin eroa siinä, miten naishahmojen tai mieshahmojen kuvattiin hoitavan työnsä. Sekä nais- että mieshahmojen kuvattiin hoitavan työnsä hyvin. Molemmista sukupuolista löytyi yksilöitä, jotka olivat hoitaneet työnsä huonosti⁷⁶ ja esimerkiksi menettäneet sen vuoksi työnsä. Nämä olivat kuitenkin vain aivan muutamia tapauksia. Sekä miesten että naisten kuvattiin tekevän työtään sekä kaivauksilla että tutkijana. Vaikka joissain tapauksissa kaivausten fyysisyyttä korostettiin, sitä ei kuitenkaan tehty sen kustannuksella, että naiset olisivat sen vuoksi

⁷² Eli esim. menestyneitä tutkijoita.

⁷³ Huovinen 1982 (liite 3.); Tenhunen 1994 (liite 29.); Utrio 2005 (liite 30.); Vuorenää 2009 (liite 33.); Kangasharju 2011 (liite 7.); Liksom 2011 (liite 14.).

⁷⁴ Immonen et al. 2010: 28–36.

⁷⁵ Ranta et al. 2012: 57–110.

⁷⁶ Esim. kaivajana töissä olevaan alaikäiseen sekaantumisen tai alkoholin käyttö työaikana. (Viinikainen 2012 (liite 32.)).

olleet siihen kykenemättömiä. Eeva Vuorenpää kuvailee teoksen *Kotkansilmän uusi loisto* alussa arkeologisia kaivauksia tapaukseksi, joihin vain lapioilla kaivavat miehet osallistuvat. Myöhemmin kuitenkin myös nainen on mukana kaivauksilla. ”Clara osallistui nyt täyspäiväisesti kaivauksiin ja käsitteli pelkkää siinä missä muutkin.”⁷⁷

Lähdekirjallisuuden arkeologihahmoista oli havaittavissa vahvoja rooleja. Jotkin roolit olivat samoja sekä miehillä että naisille, kuten outous, sosiaalisten suhteiden puuttuminen sekä varsinkin harrastaja-arkeologeista havaittava muinaistutkijan rooli yleisnerona. Joissain rooleissa miehet ja naiset edustivat roolin eri ääripäitä, kuten vanhemman roolissa tai miehet enemmän seikkailijoina ja naiset tiedenaisina. Jotkin roolit olivat ominaisia vain naisille tai miehille, kuten miehet tarinan romanttisina sankareina, tai naiset jotka seurasivat miehen toimintaa.

Aloitin kuvaamalla roolia, joka oli ominainen vain miesmuinaistutkijahahmoille. Muutamissa tapauksissa mieshahmo oli tarinan romanttinen sankari.⁷⁸ Tämä tarkoitti sankarillista käytöstä, poikkeuksellisen hyvää ulkonäköä ja joskus jopa poikkeuksellista älykkyyttä. Näissä tapauksissa muinaistutkijahahmo ei ollut tarinan päähenkilö, vaan nimenomaan päähenkilön pelastaja ja rakastaja.⁷⁹ Kaari Utrio kuvailee kirjassaan *Ruusulaakso* päähenkilön elämään saapuvaa arkeologia sanoilla: ”Ritari peloton ja nuhteeton...”⁸⁰

Ainoastaan naismuinaistutkijahahmoille ominaisia rooleja oli vain yksi. Muutamissa tapauksissa naiset kuvattiin alansa johtaviksi asiantuntijoiksi, mutta hahmon toiminta oli aivan päinvastaista. Näissä tapauksissa hahmot seurasivat mahdollisen mieshahmon toimintaa, eivätkä juuri tehneet omia päätöksiä. *Virtojen valtiat* kirjassa päähenkilöinä olevat opiskelijat löytävät retkellään muinaisjäännöksen. Mies ehdottaa jäännöksen kaivamista, ja arkeologiaa opiskeleva nainen vastustelee, kunnes ”Jenna lähti vastentahtoisesti seuraamaan häntä.” ja on lopulta innoissaan mukana kaivamassa kohdetta.⁸¹ *Sarasvatın hiekkaa*-teoksen arkeologinainen Amrita on alansa johtava asiantuntija. Kuitenkin miespäähenkilön selittäessä arkeologiaan liittyvää

⁷⁷ Vuorenpää 2009: 164 (liite 33.).

⁷⁸ Vain tapauksissa, joissa kirjan tyylilaji vaati romanttista sankaria.

⁷⁹ Utrio 2005 (liite 30. a)); Vuorenpää 2009 (liite 33. a)).

⁸⁰ Utrio 2005: 164 (liite 30.).

⁸¹ Kangasharju 2011: 181 (liite 7.).

teoriaansa Amrita hämmentyy täysin. ”Amrita katsoi Sergeitä hämmentyneenä. – En ole aivan varma siitä, että ymmärrän mitä tarkoitat.”⁸²

Nais- ja mieshahmot edustivat roolien eri päitä erityisesti suhtautumisessa perheisiin. Sekä mies- että naishahmoissa oli perheellisiä, mutta vain hyvin harvoin miehet kuvattiin hyviksi vanhemmiksi. Miesten kuvattiin usein suhtautuvan työhönsä hyvin intohimoisesti ja perheen kustannuksella. Mikäli naishahmot taas olivat perheellisiä, he olivat sitä yleensä ensisijaisesti ja tutkijoita vasta toissijaisesti. Naiset myös esitettiin usein molemmissa rooleissa eli äitinä ja tutkijana yhtä aikaa. Marja Luukkonen kuvaa usein teoksensa *Tuulipuun maa* tutkijaäitiä lauseilla, joissa hahmo huolehtii sekä lapsestaan että koettaa keskittyä työhönsä. Tarinan päähenkilölapsi saakin usein lähteä mukaan äitinsä töihin ja seurata sivusta. ”Äiti meni päätään puistellen harjaamaan raunioitaan puhtaaksi maakerroksista.”⁸³ ”Äiti konttasi vain kivien vieressä ja piirteli lehtiönsä.”⁸⁴

Jos taas mieshahmot esitettiin sekä isänä että tutkijana yhtä aikaa, se saatettiin tehdä vain korostamaan näiden kahden roolin hierarkiaa hahmon elämässä. *Säädyllinen murhenäytelmä* teoksen arkeologian tohtori kokee perheen välillä ahdistavaksi ja pakenee sitä työnsä pariin. Hämäläinen kuvaakin tohtorin juuri ensisijaisesti tiedemieheksi, jolle perhe on välillä jopa taakka. ”Tiedemies-isytydessään hän oli tullut tarkanneeksi oikeastaan vain silloin jälkeläisiään, kun nämä oli esitetty hänelle ensi kerran synnytyslaitoksen mystillisessä hämäryydessä...”⁸⁵

Mieshahmot saattoivat olla seikkailijoita, ja näistä hahmoista huomasi selvemmin tiettyjen populaarikulttuurin hahmojen vaikutuksen. Naismuinaistutkijoita taas ei koskaan kuvattu seikkailijoina, vaan lähinnä tutkijoina. Naishahmojen kohdalla toistuva termi olikin tiedenainen. Tiedenaisten kohdalla uran kuvattiin olevan elämässä ensisijalla, ja hahmot saattoivat olla kylmiä ja etäisiä. Kuitenkin mieshahmoilla työ kuvattiin useammin intohimoksi, vaikka naishahmojen joukostaakin löytyi muutamia alaansa innokkaasti suhtautuvia.

Molemmissa sukupuolissa hahmon kuvattiin usein menettäneen jotain elämässä, tai hahmon jääneen saavuttamatta jotain lähinnä sosiaalisissa suhteissa. Naisten kohdalla tällä tarkoitettiin yleensä parisuhdetta tai lapsia. Miesten kohdalla taas

⁸² Isomäki 2005: 196 (liite 6.).

⁸³ Luukkonen 2009: 40 (liite 15.).

⁸⁴ Luukkonen 2009: 40 (liite 15.).

⁸⁵ Hämäläinen 2007: 103 (liite 4. a)).

toistuva teema oli elinikäinen intohimo alaansa, yleensä sukupuolisuhteiden kustannuksella. Mieshahmojen kohdalla tämä kertomusten jossain vaiheessa kuitenkin yleensä muuttui. Esimerkiksi Waltarin *Muumiossa* päähenkilö alkaa kokea vahvaa eroottista vetoa muumioon, ja lopulta antautuu sille.⁸⁶ *Säädylisessä murhenäytelmässä* taas päähenkilöarkeologimiehen intohimot kohdistuvat uusille urille vasta suhteesta naapurin palvelustyttöön. Omaa vaimoaan kohtaan hän ei kuitenkaan edelleenkään tunne enemmän intohimoa kuin arkeologista tutkimusta kohtaan.⁸⁷ Naishahmot taas yleensä olivat yksin läpi tarinan ja usein myös tyytymättömiä tilanteeseen. Anna-Maija Ylimaulan *Viiriäinen sarkofagilla* teoksen päähenkilönainen on eksyksissä omassa elämässään ja pohtii tekemiään valintoja ja katuu uransa asettamista muun edelle. ”Samalla kun ammatillinen menestys on kasvanut, pitkä pimeä on vallannut yhä enemmän tilaa sisältäni.”⁸⁸

Sukupuoli on biologinen ominaisuus, mutta vahvasti myös sosiaalinen konstruktio. Nykyaikanakin yhteiskunnassamme vallitsevat sukupuolille asetetut rooliodotukset. Nämä odotukset määrittävät jopa biologiaakin enemmän sukupuolten käytöksen.⁸⁹ Näiden odotusten täyttymisen mukaan päätämme, onko jokin käyttäytyminen hyväksyttävää vai ei. Näiden odotusten perusteella tulkitsemme myös ympäristöämme ja tässä tapauksessa lukemaamme kirjallisuutta ja niissä esiintyvien hahmojen käytöstä. Sosiaalisen normin perusteella lähdekirjallisuuteni miesmuinaistutkijoilla uran tavoittelemisen on hyväksyttävämpää kuin naisilla. Naisilla taas perheen kaipaaminen kuvataan normiksi.

Lähdekirjallisuudessani miehet kuvataan usein tohtoreiksi tai professoreiksi, naisten ollessa tutkijoita tai opiskelijoita. Kirjallisuuden antama kuva vertautuu todellisuuteen. Suomessa ensimmäiset naiset, joilla oli tutkinto arkeologiassa, ilmestyivät tieteen kentälle vasta 1900-luvun alkupuolella. Anna-Lisa Lindelöf suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon arkeologia pääaineenaan vuonna 1917⁹⁰, ja Ella Kivikoski väitteli tohtoriksi arkeologian alalla, vuonna 1939⁹¹. Sen jälkeenkin naiset olivat vähemmistö arkeologiassa. Vasta 2000-luvulla yliopistot ovat alkaneet naisvaltaistua. Perustutkinto-opiskelijoista ja maisterin tutkinnon suorittajista suurin osa

⁸⁶ Waltari 1978 (liite 34.).

⁸⁷ Hämäläinen 2007 (liite 4.).

⁸⁸ Ylimaula 1998: 12 (liite 37.).

⁸⁹ Viikka 2010: 111–114.

⁹⁰ Schauman-Lönnqvist 2004: 87.

⁹¹ Schauman-Lönnqvist 2004: 92.

on naisia. Jatko-opiskelijoihin tultaessa tilanne kuitenkin muuttuu. Tutkijakoulutettavista, tohtoreista ja korkeampien yliopistovirkojen haltijoista valtaosa on miehiä. Tilanne on sama myös arkeologien oppiaineissa.⁹²

Korkeakoulualojen naisvaltaistuminen ei kuitenkaan näy suoraan kirjallisuudessa. Kirjailijalla itsellään oleva mielikuva heijastuu hänen teoksistaan, ja mielikuvat saattavat muuttua hitaasti. Mielikuvat teosten pohjalla saattavat olla myös vaikka 1900-luvun alun tilanteesta, hellehattuisista herroista pyramideilla.

Sekä mies- että naismuinaistutkijahahmoille yleisiä rooleja oli paljon, ja nämä kertovat enemmän arkeologien yleisestä julkisuuskuvasta sukupuolesta riippumatta. Molemmista sukupuolista löytyi arkeologian harrastajia. Näissä tapauksissa arkeologian kuvattiin olevan helppoa. Jokainen pystyi yhtäkkisen kiinnostuksen perusteella ryhtymään selvittämään menneisyyden suuria salaisuuksia.

Sekä mies- että naishahmoissa ja sekä arkeologian harrastajissa että arkeologihahmoissa esiintyi yleisneroja. Nämä yleisnerohahmot eivät yleensä olleet vain oman kapean arkeologian alansa asiantuntijoita, vaan asiantuntijoita kaikessa menneisyyteen liittyvässä. Tähän liittyviä piirteitä oli esimerkiksi laaja muinaiskielten osaaminen ja välittömien mullistavien tulkintojen teko. Arkeologian harrastajahahmot olivat usein myös yleisneroja hyvin monella eri alalla. Tiedot saattoivat olla niin biogenetiikan, ydinfysiikan kuin arkeologiankin alalta. Mihinkään näistä ei yleensä vaadittu minkäänlaista koulutusta, vaan pintapuolinen tutustuminen ja asian tutkiminen internetistä riitti.⁹³

Leevi ja 9. jääkausi-teoksen arkeologien Martilla on tietoa kaikilta aloilta vähintään luennon verran, ja myös kuolleet kielet kuuluvat hänen asiantuntemukseensa. ”Katsokaas, olen erikoistunut koodien murtamiseen. Ja minua ovat aina kiinnostaneet vanhat kielet, varsinkin kuolleet kielet.”⁹⁴

Maarit Verrosen *Luolavuodet*-teoksen päähenkilö päättää tutustua tutkimansa luolan esihistoriaan. Pian hänen oivalluksensa ylittävät jopa ammattimaisen tutkijaryhmän saavutukset. Verronen kuvaa päähenkilön omistautumista tutkimukselle seuraavin sanoin: ”Minua palkitaan siitä, että olen ryhtynyt tutkimaan luolan menneisyyttä. Ei siinä ole mitään erityistä. Kuka tahansa olisi kyennyt samaan.

⁹² Immonen et al. 2010: 28–36.

⁹³ Verronen 1998 (liite 31. a)); Remes 2004 (liite 24. a)); Dieckmann 2008 (liite 1. a)); Mäki 2009 (liite 21. a)); Manninen 2010 (liite 16. a)); Moster 2011 (liite 19. a)).

⁹⁴ Mäki 2009: 35 (liite 21.).

Kysymys on vain siitä, että pitää asiaa riittävän tärkeänä käyttääkseen siihen aikaa ja nähdäkseen sen eteen vaivaa.”⁹⁵

Veikko Haakanan *Seita lähtee liikkeelle* -teoksen arkeologinainen taas tekee toistuvasti laajoja tulkintoja pienten esineiden perusteella kaivausten vielä ollessa kesken. Teoksessa arkeologinainen kertoo suurella varmuudella tuloksista uteliaille paikallisille. ”Kaivausten paikalla oli asunut kiviseppä perheineen, sitä seikkaa arkeologi piti jo aivan selvänä.”⁹⁶

Yleisnerous kertoo positiivisesta arvostuksesta arkeologiaa kohtaan, ja että arkeologeja pidetään monialaisina ja älykkäinä. Kaunokirjallisuudessa esiintyviin yleisnero arkeologeihin on saatettu ottaa mallia myös populaarikulttuurista, jossa hahmojen poikkeuksellinen älykkyys ja neuvokkuus ovat yleisempää.

Kaunokirjallisuuden antaman kuvan mukaan naiset ovat monitieteellisempiä, ja kenties osittain näin on myös todellisuudessa. Oulun yliopiston arkeologian oppiaineessa pro gradu-tutkielmat ovat naisten tekeminä useammin poikkitieteellisiä kuin miesten tekeminä.⁹⁷ Materiaalissani naishahmot ovat useammin arkeologian harrastajia, joiden tietämys on usein erittäinkin poikkitieteellistä. Vaikka poikkitieteellisyyden yhteys kirjallisuudessa ja todellisuudessa on nähtävissä, ei voida kuitenkaan olettaa, että todellinen tilanne olisi suora syy kirjallisuuden antamaan kuvaan.

Kuten sekä Holtorf sanoo että myös lähdekirjallisuudestani voi havaita, arkeologiaa on kiva puuhailta.⁹⁸ Ihmiset ilmaisevat kiinnostustaan arkeologiaan monin tavoin. Yksi niistä on harrastaa arkeologiaa itse. Tämä oli havaittavissa myös lähdekirjallisuudestani.⁹⁹ Kaunokirjallisuudessa esiintyi arkeologian harrastajia, joilla ei ollut koulusta arkeologiasta, mutta intoa löytyi sitäkin enemmän. Tämä kertoo toisaalta positiivisesta kiinnostuksesta arkeologiaan yleisön keskuudessa, mutta toisaalta väheksyy arkeologista koulutusta. Osa kaunokirjallisuuden arkeologian harrastajahahmoista oli yleisneroja. Tämän perusteella arkeologiaa pidetään alana, joka vaatii monipuolista osaamista ja älykkyyttä. Kaunokirjallisuuden perusteella

⁹⁵ Verronen 1998: 49 (liite 31. a)).

⁹⁶ Haakana 2000: 205 (liite 2. a)).

⁹⁷ Immonen et al. 2010: 29.

⁹⁸ Holtorf 2007.

⁹⁹ Katso alaviite 97.

älykkyyden turvin arkeologiaa on mahdollista harrastaa ilman akateemista koulutustakin.

Arkeologian harrastamisen suosio näkyy myös Suomessa harrastaja yhdistysten lisääntyneenä määränä, ja harrastajien lisääntyneenä määränä tutkijatapaamisissa. Arkeologian harrastamisen suosio on Suomessa kasvanut varsinkin 1990-luvun lopusta alkaen.¹⁰⁰

Molempien sukupuolten kuvauksesta nousi esiin muinaistutkijoiden rooli outoina, ja jopa sosiaalisina hylkiöinä. Näiden hahmojen kuvattiin yleensä olevan vaikeita ihmisiä, yksineläjiä ja työlleen omistautuneita. Outous ilmeni eriasteisena. Outous saattoi ilmetä sosiaalisten kontaktien välttelynä¹⁰¹, kyvyttömyytenä sosiaalisissa tilanteissa¹⁰², alkoholismina¹⁰³, itsetuhoisuutena¹⁰⁴, näkyinä¹⁰⁵, riivattuna olemisena¹⁰⁶, sopimattomana käytöksenä¹⁰⁷ ja outoina teorioina¹⁰⁸. Anna-Leena Härkönen kuvailee sivuhenkilö Nannan epäsosiaalista luonnetta seuraavin sanoin: ”Nanna oli poikamainen. Litteä ja kulmikas kuin kalapuikko, myös luonteeltaan.”¹⁰⁹

Harri István Mäen teosten¹¹⁰ arkeologit ovat toistuvasti outoja, ainakin aikuisten mielestä. ”...aikuiset pitävät kajahtaneena...”¹¹¹ Tarinan lapset taas yleensä osaavat arvostaa muinaistutkijahahmon omituista käytöstä ja erikoisia teorioita.

¹⁰⁰ Lehtinen 2008: 451–453.

¹⁰¹ Waltari 1978 (liite 34. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Verronen 1998 (liite 31. a)); Saarikoski 2004 (liite 27. a)); Härkönen 2006 (liite 5. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Liksom 2011 (liite 14. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁰² Katso alaviite 105.

¹⁰³ Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁰⁴ Waltari 1978 (liite 34. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Waltari 1999 (liite 35. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Manninen 2010 (liite 16. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁰⁵ Waltari 1978 (liite 34. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Waltari 1999 (liite 35. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁰⁶ Waltari 1978 (liite 34. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)).

¹⁰⁷ Morton 1956 (liite 18. a)); Waltari 1978 (liite 34. a)); Tenhunen 1994 (liite 29. a) & b)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Verronen 1998 (liite 31. a)); Waltari 1999 (liite 35. a)); Härkönen 2006 (liite 5. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Hämäläinen 2007 (liite 4. a)); Dieckmann 2008 (liite 1. a)); Mäki 2009 (liite 21. a)); Manninen 2010 (liite 16. a)); Kangasharju 2011 (liite 7. a) & b)); Kettu 2011 (liite 8. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)); Rossi 2012 (liite 26. a)- f)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁰⁸ Dieckmann 2008 (liite 1.); Mäki 2009 (liite 21. a)); Manninen 2010 (liite 16. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)).

¹⁰⁹ Härkönen 2006: 29 (liite 5. a)).

¹¹⁰ Mäki 2007 (liite 20.); Mäki 2009 (liite 21.); Mäki 2012 (liite 22.).

¹¹¹ Mäki: 2009: 117 (liite 21.).

Jyrki Kiiskisen teoksessa *Kaamos* tulevaisuuden arkeologi uppoutuu tutkimukseensa lähes mielenvikaisuuteen asti. ”Oudot kirjainyhdistelmät hohtivat unissani”¹¹² ”Hän astui ulos tekstistä...”¹¹³

Mortonin teoksen *Kuolema pyramidin varjossa* -teoksen egyptologi Meyeriä taas kuvataan oudoksi niin ulkonäöltään, tavoiltaan tehdä työtään kuin käytökseltäänkin. Morton kuvailee hahmon outoutta muun muassa seuraavin sanoin: ”...ei aivan selväpäinen, joku ruuvi höltynyt.”¹¹⁴

Kuvailemani outous vastaa osittain persoonallisuuspsykologian sisäänpäin kääntynyttä (introverttia) persoonallisuutta, ja persoonallisuuspsykologian teorioiden kautta on mahdollista lähteä avaamaan sitä, miksi hahmojen outous koetaan epäsopivana. Uusimpien persoonallisuuspsykologian teorioiden mukaan käyttäytyminen on evoluution tulosta. Ihmislaajien kehittyessä lauman yhdessä toimiminen, ja sen yksilöiden välinen vuorovaikutus on noussut yhä merkittävämpään rooliin.¹¹⁵ Tämä näkyy vielä nyky-yhteisöissäkin. Muiden ihmisten kanssa toimeen tulemistä ja sosiaalista käytöstä pidetään positiivisena, hyödyllisenä ja tarpeellisenä asiana.

Kaunokirjallisuudesta toistuvasti esiin noussut muinaistutkijoiden outous ilmeni monilla tavoin; kulmikkaana persoonallisuutena, vaikeuksina sosiaalisissa suhteissa ja jopa mielisairautta lähenevänä käytöksenä. Hahmojen outoutta pidettiin kuitenkin aina epäsopivana ja jopa paheksuttavana. Pohjalla saattaa olla yhteiskunnassa vaikuttava vaatimus yhteisöille ”miellyttävästä” käytöksestä. Kirjallisuuden pohjalta outous on negatiivisin muinaistutkijoihin yleisesti liitetty ominaisuus, joka muiden tutkimusten perusteella on myös muihin tieteentekijöihin liitetty ominaisuus.¹¹⁶

2.3. Muinaistutkijoiden elämäntilanteet

Muinaistutkijahahmojen elämäntilanteissa ei esiintynyt suurta vaihtelua sukupuolten välillä. Hahmojen kuvattiin olevan muun muassa perheellisiä¹¹⁷, eronneita, sinkkuja, vakinaisesti työllistettyjä, työttömiä ja opiskelijoita. Merkittävät erot ovat aiemmin mainitsemani ero nais- ja miespuolisissa opiskelijahahmoissa, sekä naishahmoilla

¹¹² Kiiskinen 1997: 16 (liite 9.).

¹¹³ Kiiskinen 1997: 49 (liite 9.).

¹¹⁴ Morton 1956 (liite 18. a)).

¹¹⁵ McAdams 2006.

¹¹⁶ Karvonen 2012.

¹¹⁷ Tässä tapauksessa tarkoitan perheellä sekä parisuhdetta että lapsia.

tyypillisten ydinperheiden puute. Kaikkien hahmojen kohdalla perhe- ja työllisyystilannetta ei mainittu.

Muinaistutkijahahmoissa sekä miehiä että naisia kuvattiin perheellisiksi. Kertaakaan aineistossani ei kuitenkaan esiintynyt tapausta, jossa naismuinaistutkijahahmolla olisi ollut tyypillinen ydinperhe. Jos naishahmolla kuvattiin olevan lapsia, isä yleensä puuttui tarinasta selittämättömästi syystä.¹¹⁸ Jos taas naishahmolla oli parisuhde, lapset eivät välttämättä esiintyneet tarinassa tai niitä ei ollut.¹¹⁹

Sekä nais- että mieshahmoissa oli paljon yksineläjiä. Yksineläviä naismuinaistutkijahahmoja nimitettiin kertomuksissa usein vanhoiksi piioiksi, joskus jopa hahmon iästä riippumatta. Omaa perhettä vaille jäämisen kuvattiin olevan naishahmoille suuri menetys ja saavuttamisen olevan automaattinen tarkoitus. Usein perhettä vaille jäämisen kuvailtiin olevan työlle omistautumisen syytä. Joskus hahmon kuvailtiin jopa katuvan uraan keskittymistä. Ylimaulan teoksen päähenkilöarkeologi pohtii elämässään tekemiään valintoja läpi teoksen. Ylimaula kuvailee hahmon pohdintoja seuraavin sanoin: ”Kaiken sen energian, mikä olisi mennyt avioliittoon ja lapsiin, olen voinut kanavoida työhöni, itseeni ja omaan uraani. Miksi sitten olen alkanut inhota itseäni?”¹²⁰ Myös muiden teosten naismuinaistutkijat pohtivat samankaltaisia asioita.¹²¹

Miesmuinaistutkijahahmoissa esiintyi myös perheellisiä hahmoja. Osa näistä hahmoista eli tyypillisessä ydinperheessä, osa taas oli lastensa yksinhuoltajia eron tai vaimon kuoleman vuoksi. Mieshahmoja ei yleensä kuvattu kovin kyvykkäiksi isiksi. Perheen kuvattiin usein vain tapahtuneen hahmolle, hahmon todellisen kiinnostuksen ja keskittymisen jatkuvasti pysyessä omassa ammatissa. Mieshahmot eivät olleet tarkoituksellisesti huonoja isiä. Perhe yleensä vain jäi toiseksi uralle. Mieshahmot olivat hajamielisiä, välinpitämättömiä ja kiireisiä vanhempia.¹²² Nemo Rossin teoksen päähenkilö pohtii arkeologi-isänsä hajamielistä ja melkein laiminlyövää käytöstä

¹¹⁸ Luukkonen 2009 (liite 15.).

¹¹⁹ Ylimaula 1998 (liite 37.); Isomäki 2005 (liite 6.); Leinonen 2006 (liite 13.); Kangasharju 2011 (liite 7.); Liksom 2011 (liite 14.).

¹²⁰ Ylimaula 1998: 89 (liite 37.).

¹²¹ Verronen 1998 (liite 31. a)); Ylimaula 1998 (liite 37. a)); Haakana 2000 (liite 2. a)).

¹²² Hämäläinen 2007 (liite 4. a)); Rossi 2012 (liite 26. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

seuraavin sanoin: ”Kaikki mitä oli tapahtunut kaksituhatta vuotta sitten oli isälle yksinkertaista. Toisin kuin nykyaika.”¹²³

Yleinen teema sekä nais- että mieshahmoissa oli sosiaalisesti kyvyttömät yksineläjät. Näiden hahmojen ei aina edes kuvattu pyrkivän perheen hankkimiseen tai sosiaalisten suhteiden kuvattiin olevan heille jopa hieman vastenmielisiä. Joissain tapauksissa hahmo pyrki aktiivisesti hankkimaan perheen tai parisuhteen, mutta juuri sosiaalisen kyvyttömyyden takia toistuvat yritykset epäonnistuivat.¹²⁴ Esimerkiksi novellissa *Muumio* Waltari kuvaa päähenkilön intohimoista suhtautumista työhönsä sukupuolisten suhteiden kustannuksella seuraavasti: ”Toistan ja vakuutan vielä, etteivät seksuaaliset kysymykset ole millään tavoin koskaan askarruttaneet mielikuvitustani.”¹²⁵

Vaikka naisten on nykyään yhä hyväksyttävämpää hakeutua uraputkeen ja olla naimattomia, naisten sosiaalinen rooli kotiäitinä on edelleen todella vahva.¹²⁶ Lähdekirjallisuuteni naishahmojen oli usein täytynyt tehdä valinta. Naismuinaistutkijan ei ollut mahdollista saavuttaa sekä menestyvää uraa että olla hyviä äitejä ja vaimoja. Hahmojen kuvattiin myös katuvan uralle omistautumista ja sinkuksi jäämisen olevan selvästi kaduttava asia. Nämä heijastavat varmasti yhteiskunnan asenteita laajemminkin. Itsekin olisin kokenut hahmon hyvin kylmäksi, mikäli hänen olisi kuvattu asettavan työn olemassa olevan perheen edelle. Esimerkiksi arkeologihahmo voi olla huono isä, mutta hyvä tutkija ja emme silti välttämättä pidä häntä ”pahana”. Jos taas naishahmo on huono äiti, mutta hyvä tutkija, muodostamme hänestä välittömästi huomattavasti negatiivisemmän kuvan kuin miehestä samassa tilanteessa.

Miesten kuvattiin myös olevan perheellisiä ja töissä samaan aikaan. Miehet asettivat uransa ensin ja laiminlöivät perhettään. Tilannetta tasa-arvoistaa kuitenkin se, että uran tavoittelemisen olemassa olevan perheen kustannuksella kuvattiin myös mieshahmoilla paheksuttavaksi. Yhteiskunnassamme perhe on arvostettu yksikkö. Uran ja perheen tasapainottaminen on yksi nykypäivän ongelmista sekä miehillä että naisilla. Yhteiskunta asettaa kuitenkin erilaiset odotukset sen suhteen, mikä on hyväksyttävää

¹²³ Rossi 2012: 23 (liite 26.).

¹²⁴ Waltari 1978 (liite 34. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Verronen 1998 (liite 31. a)); Ylimaula 1998 (liite 37. a)); Haakana 2000 (liite 2. a)); Saarikoski 2004 (liite 27. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹²⁵ Waltari 1978: 12 (liite 34.).

¹²⁶ Keski-Rahkonen et al. 2010: 7-8.

toimintaa naisille ja miehille näissä tilanteissa.¹²⁷ Nämä odotukset heijastuvat myös lähdekirjallisuuteni muinaistutkijoihin sekä omiin tulkintoihini tutkijana.

Sekä mies- että naishahmoilla kuvattiin olevan vaikeuksia yhdistää ura ja perhe. Ongelma on varmasti yleinen kaikilla aloilla olevilla vanhemmilla. Tässä tapauksessa vaikeudet kertovat arkeologin ammatin oletetusta vaativuudesta. Tutkimusten mukaan varsinkin nuorten mielissä arkeologia on varsin vaativa ja vaikea ala.¹²⁸ Työhön mahdollisesti liittyvä matkustelu, ja työhön intohimoisesti suhtautuminen saattaa viedä aikaa perheen kanssa olemiselta. Tämä näkyy selvästi myös kaunokirjallisuuden hahmoista.

Muutamissa tapauksissa muinaistutkijahahmon kuvattiin myös olevan aatelisesta taustasta tai olevan poikkeuksellisen varakas.¹²⁹ Aatelisuus tai varakkuus kuvattiin joko ehdoksi arkeologin ammatille tai kohonneen yhteiskunnallisen aseman kuvattiin olevan seurausta ammatista. Nämä tapaukset esiintyivät kuitenkin vanhemmassa kirjallisuudessa. Uudemmassa kirjallisuudessa muinaistutkijat eivät olleet automaattisesti korkeammasta yhteiskuntaluokasta.

Korkeakoulualoille hakeutuminen oli ennen vaikeampaa ja vaati tiettyä varallisuutta omistautua opiskeluille työssä käymisen sijaan. Ennen vuotta 1870 ja museoviraston edeltäjän perustamista¹³⁰ arkeologin ammatissa rahoitusta tutkimukseen ei välttämättä tullut miltään ulkopuoliselta taholta, vaan arkeologilla itsellään täytyi olla varat kaivausten järjestämiseen. 1500-luvulta eteenpäin läpi Euroopan arkeologia oli ylimystön harrastus erikoisesineiden kokoelmineen.¹³¹ Nämä historialliset tosiasiat ovat varmasti vaikuttaneet varsinkin vanhemman kirjallisuuden antamaan kuvaan arkeologeista varakkaina ylemmän yhteiskuntaluokan jäseninä.

2.4. Muutos ajassa

Suurin materiaalistani havaittava ajallinen muutos on muutos hahmojen sukupuolijakaumassa. Ennen vuotta 1996 ilmestynyttä teosta kaikki materiaaliini määriteltävissä olevat hahmot ovat miehiä. Myös epäselvät hahmot ovat ennen 1996 ilmestyneissä teoksissa. (Taulukko 2.) Muissa tutkimuskysymyksissäni muutosta pystyy

¹²⁷ Keski-Rahkonen et al. 2010.

¹²⁸ Uusitalo 2011.

¹²⁹ Wiiio 1958 (liite 36. a)); Tenhunen 1994 (liite 29. b)); Swann 2000 (liite 28. a)); Hämäläinen 2007 (liite 4. a)); Remes 2009 (liite 25. a)).

¹³⁰ Nordman 1968: 22; Fewster 2008: 100.

¹³¹ Nordman 1968: 11; Taavitsainen 2008: 65–76.

tutkimaan vain mieshahmoista, juuri sen vuoksi, että vanhemmassa kirjallisuudessa ei esiinny naishahmoja. Tutkiessani muutosta jaan kirjallisuuden vanhempaan, ennen vuotta 1996 ilmestyneeseen, ja uudempaan, vuoden 1996 jälkeen ilmestyneeseen kirjallisuuteen.

Vanhemmassa kirjallisuudessa miesmuinaistutkijahahmot ovat yleisesti kunnollisempia ja vakavampia. Hahmoja kuvataan vakaiksi ja tyyniksi. Heillä on vakiintuneet yhteiskunnalliset asemat, ja he tekevät arkeologiaa työkseen. Joillekin vanhemman lähdekirjallisuuteni mieshahmoille työ on jopa pakkomielle ja tärkein asia elämässä. Kaikille aineistoni vanhemman kirjallisuuden hahmoille työ on vakava asia.¹³² Poikkeuksen muodostaa *Porkkanakesän* Maisteri Ranta, joka on hieman leikkisämpi hahmo, vaikka hoitaakin työnsä hyvin. Oletan, että syynä hahmon leikkisyyteen on kirjan kohderyhmä, nuoret, jotka saattavat samaistua kevyempään hahmoon paremmin.¹³³ Esimerkiksi *Histria*-runossa arkeologi on niin uppoutunut työhönsä, että häntä pitää houkutella hankkimaan sosiaalisia suhteita.¹³⁴ *Lascaux'n luolat* romaanissa taas päähenkilö tohtori Bertrand haluaa kaikin keinoin varmistaa tutkimustulostensa paikkansapitävyyden ennen kuin julkistaa ne.¹³⁵

Vanhemmassa kirjallisuudessa muinaistutkijahahmojen kunnollisuus saattaa liittyä kirjojen valistusarvoon. Vaikka kirjoihin ei kohdistunut varsinaista sensuuria, niiden suosittuus riippui varmasti kirjan sisällön miellyttävyydestä. Varsinkin lasten- ja nuortenkirjojen kohdalla valistus nousee tärkeään rooliin.¹³⁶ Vanhemmat saattoivat kieltää lapsilta vääränlaisia mielikuvia antavien kirjojen lukemisen. 1900-luvun puolivälissä sekä kirjat että elokuvat antoivat lapsille tiettyä kunnollisuuden- ja ”kiltteys ja hyvyys voittavat”-sanomaa.¹³⁷

Outoja, erakkomuinaistutkijoita esiintyy lähinnä uudemmassa kirjallisuudessa. *Kuolema pyramidin varjossa* kirjan egyptologi Meyer muodostaa poikkeuksen sääntöön ollessaan sekä ympäristönsä mielestä outo että toimiessaan muinaisesineiden salakuljettajana. Teoksen lopussa paljastuu, että hahmo ei olekaan oikea egyptologi vaan huijari, joten outoutta ja rikollisuutta käytetään merkkeinä hahmon oikeasta

¹³² Wiio 1958 (liite 36.); Waltari 1978 (liite 34.); Paasilinna 1980 (liite 23.); Huovinen 1982 (liite 3.); Tenhunen 1994 (liite 29.); Waltari 1999 (liite 35.); Swann 2000 (liite 28.); Saarikoski 2004 (liite 27.); Hämäläinen 2007 (liite 4.).

¹³³ Moilanen 1968 (liite 17. a)).

¹³⁴ Saarikoski 2004 (liite 27.).

¹³⁵ Wiio 1958 (liite 36.).

¹³⁶ Moilanen 1968 (liite 17.); Swann 2000 (liite 28.).

¹³⁷ Fewster 2008: 104.

asemasta.¹³⁸ Myös Waltarin *Muumion* egyptologia voi pitää erakkona johtuen hänen intohimoisesta suhteestaan työhön.¹³⁹

Uudemman kirjallisuuden muinaistutkijahahmot ovat pääsääntöisesti toiminnallisempia. He voivat olla osa seikkailua tai tarinan romanttisia sankareita. Uusien kirjojen miesmuinaistutkijat ovat myös rosoisempia. Heitä löytyy kaikista yhteiskuntaluokista, ja he sortuvat niin alkoholismiin kuin rikoksiinkin. Esimerkiksi *Roman sudet* teoksen arkeologeista useatkin ovat rikollisia.¹⁴⁰ *Pentti Saarikosken toinen tuleminen* romaanin päähenkilöarkeologia taas epäillään alaikäiseen sekaantumisesta.¹⁴¹ Vanhemmassa kirjallisuudessa on muinaistutkijahahmoja, jotka ovat tehneet rikoksen. *Mustien kalojen* tohtori Karsten tekee murhan kunnollisesta ulkokuorestaan huolimatta¹⁴², *Kuolema pyramidin varjossa* romaanin Meyer taas salakuljettaa muinaisesineitä¹⁴³ ja *Säädyllyksen murhenäytelmän* tohtori tekee aviorikoksen¹⁴⁴. Kaikki vanhemman kirjallisuuden rikoksen tehneet hahmot kuitenkin näyttävät ulospäin melko moitteettomilta.

Vain vanhemmassa kirjallisuudessa esiintyvät muinaistutkijat ovat yläluokkaisia. Hahmoilla voi olla aatelinen titteli tai heidän voidaan kuvata muuten kuuluvan arvokkaaseen sukuun. Toisissa tapauksissa akateeminen asema nostaa heidät yhteiskunnallisesti korkealle.¹⁴⁵ Muutenkin vanhemman kirjallisuuden miesmuinaistutkijahahmot kuvataan ihailluiksi yhteiskunnan tukipylväiksi.

Kaikki vanhemman kirjallisuuden muinaistutkijahahmot kuvataan alansa ammattilaisiksi, eli arkeologian harrastelijoita esiintyy vain uudemmassa kirjallisuudessa. Vanhemman kirjallisuuden muinaistutkijahahmoja ei myöskään kuvata niin räikeästi joka alan yleisneroiksi kuin uudemmassa kirjallisuudessa. He ovat toki oman alansa asiantuntijoita. Tämä liittyy varmasti siihen, että lähdekirjallisuuteni yleisnerohahmot ovat pääasiassa arkeologian harrastelijoita.

Kuten aiemmin toin esiin, muinaistutkijahahmot ovat lähdekirjallisuudessa useammin sivuhenkilöitä kuin päähenkilöitä, vaikka suuria eroja sukupuolten välillä ei

¹³⁸ Morton 1956 (liite 18.).

¹³⁹ Waltari 1978 (liite 34. a)).

¹⁴⁰ Rossi 2012 (liite 26. b), c), d), e) & f)).

¹⁴¹ Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁴² Tenhunen 1994 (liite 29. a)).

¹⁴³ Morton 1956 (liite 18. a)).

¹⁴⁴ Hämäläinen 2007 (liite 4. a)).

¹⁴⁵ Tohtori, professori tai osaston johtaja. Morton 1956 (liite 18. a)); Wii 1958 (liite 36. a)); Tenhunen 1994 (liite 29. a)); Swann 2000 (liite 28. a)); Hämäläinen 2007 (liite 4. a)).

esiinnykään. Ajallinen muutos on tässä kuitenkin huomattava. Ennen vuotta 1996 ilmestyneessä lähdekirjallisuudessani muinaistutkijahahmot ovat useimmiten tarinan päähenkilöitä. Tällöin nämä hahmot ovat tietysti miehiä. Uudemmassa kirjallisuudessa naiset ja miehet ovat yhtä usein tarinan päähenkilöitä, ja muinaistutkijahahmot yleensä ovat huomattavasti useammin sivuhenkilöitä. Uudemmassa kirjallisuudessa naismuinaistutkijahahmojen ilmestymisen kanssa samoihin aikoihin teoksiin tulee myös arkeologian harrastajia.

Kuten aiemmin mainitsin, arkeologian tutkimus vaatii tiettyjä varoja ja ennen ei ollut olemassa julkista tahoja, jotka rahoittaa tutkimusta.¹⁴⁶ Arkeologisen tutkimuksen tekeminen on siis vaatinut varoja arkeologilta itseltään. Naisten on kuitenkin hyvin pitkään historiamme aikana ollut hyvin vaikeaa omistaa omaisuutta ja varoja. Naiset ovatkin harrastaneet arkeologiaa ikään kuin miestensä kanssa ja ansiosta.¹⁴⁷ Naisista on mahdotonta puhua arkeologian ammattilaisina ennen 1900-luvun alkupuolta, koska varojen saaminen tutkimukseen vaatii yläluokkaista asemaa ja hyvin pitkään yläluokan naisten oli sopimatonta tehdä mitään ammatikseen. Tämä saattaa olla osasyynä siihen, että vanhemmassa kirjallisuudessa esiintyy vain miesmuinaistutkijoita. Kirjallisuuden antama kuva ja todellinen tilanne ovat kuitenkin useita vuosikymmeniä erossa toisistaan.

2.5. Erot kirjallisuuden lajien välillä

Kymmenen lähdemateriaalini teosta on lasten- tai nuortenkirja.¹⁴⁸ Lasten- ja nuortenkirjoissa suurin osa muinaistutkijahahmoista on miehiä. Hahmot on kuvattu jopa androgyynisemmin kuin aikuisten kirjoissa.¹⁴⁹ Ainoa poikkeus, jossa hahmo ilmaisee selvästi jommallekummalle sukupuolelle ominaisia piirteitä, on tapaus, jossa hahmo on myös äiti.¹⁵⁰

Lasten- ja nuortenkirjoissa hahmoilla on kahdenlaisia rooleja: seikkailun mahdollistaja tai seikkailija. Seikkailun mahdollistajat ovat hajamielisiä vanhempia tai muita lasten aikuisia tuttavuuksia. Näillä hahmoilla on tietoa arkeologiasta ja tarjoavat sitä

¹⁴⁶ Nordman 1968: 22; Fewster 2008: 100.

¹⁴⁷ Esim. Agatha Christie (Thompson 2008: 284–296.).

¹⁴⁸ Moilanen 1968 (liite 17.); Kunnas 1996 (liite 11.); Swann 2000 (liite 28.); Mäki 2007 (liite 20.); Dieckmann 2008 (liite 1.); Kunnas 2008 (liite 12.); Luukkonen 2009 (liite 15.); Mäki 2009 (liite 21.); Remes 2009 (liite 25.); Rossi 2012 (liite 26.).

¹⁴⁹ Kunnas 1996 (liite 11.).

¹⁵⁰ Luukkonen 2009 (liite 15. a)).

tarinan niin vaatiessa. Hahmojen uppoutuessa tutkimukseen lapsilla on vapaat mahdollisuudet seikkailla.

Toiset hahmot taas osallistuvat seikkailuun. Näiden hahmojen kuvataan usein olevan jopa ammatiltaan seikkailijoita tai aarteen metsästäjiä. Myös näissä tapauksissa muinaistutkijahahmo omaa arkeologista tietoa ja tarjoaa asiantuntijuuttaan. Muinaistutkijahahmot saattavat tarinan kuluessa vaihdella kahden roolin välillä. Esimerkiksi Mäen *Leevi ja 9. jääkausi* kirjassa arkeologieno Martti on välillä vain taustavaikuttaja ja antaa lasten käyttöön muinaiskielten osaamisensa. Kuitenkin lasten joutuessa tiukkaan paikkaan, Martti saapuu paikalle helikopterilla ja ottaa seikkailun johdon.¹⁵¹

Vain materiaalini vanhemmissa lasten- ja nuortenkirjoissa muinaistutkijahahmot ovat läpi tarinan täysin vakavasti otettavia. Uudemmissa kirjoissa hahmoista on melkein aina tehty koomisia. Koomisuutta haetaan esimerkiksi hahmon outoudella, ulkonäöllä tai erikoisilla piirteillä hahmon menneisyydessä. *Leevi ja 9. jääkausi* kirjan Martti enon kerrotaan kuuluneen nuorena bändiin, ja kirjassa on koominen kuva hahmon bändiajoista.¹⁵² *Ville Romunen ja linnan aavekissa* kirjan Mummo Mutikainen taas on koominen hahmo outoudellaan ja yli-innostuneella käytöksellään. Mummon jopa mielisairautta lähentelevä käytös on kuvattu hauskaasti, eikä hahmoa selvästikään ole tarkoitettu vakavasti otettavaksi.¹⁵³ Myös muita keinoja hahmon inhimillistämiseen on käytetty. Teoksessa *Porkkanakesä* saarelle mahdollista muinaisjäännöstä tutkimaan saapunut maisteri laitetaan kirjassa nuorten poikien tasolle, eikä nosteta jalustalle hahmon ammatin vuoksi. ”Maisteri Ranta oli valmis leikkiin...”¹⁵⁴ Kenties nämä tekevät hahmoista helpommin lähestyttäviä ja samaistettavia nuorille.

Yleensä lasten- ja nuortenkirjojen päähenkilö on lapsi tai nuori, jonka kokemuksiin lukija voi samaistua. Poikkeuksena on *Tottisalmen perillisen* päähenkilö jonka tarinaa seurataan kirjassa lapsesta aikuiseksi ja arkeologiksi ryhtymiseen. Hahmo pidetään lapsille kuitenkin samaistettavana juuri kasvutarinan avulla.¹⁵⁵ Tämän samaistettavuuden vuoksi aikuiset muinaistutkijahahmot ovat useimmiten sivuhenkilöitä.

¹⁵¹ Mäki 2009 (liite 21.).

¹⁵² Mäki 2009 (liite 21.).

¹⁵³ Dieckmann 2008 (liite 1.).

¹⁵⁴ Moilanen 1968: 191 (liite 17. a)).

¹⁵⁵ Swan 2000 (liite 28. a)).

Aikuisille ja lapsille ja nuorille suunnatun kirjallisuuden muinaistutkijahahmoissa ei ole isoja eroja. Suurin ero on, että lapsille ja nuorille suunnatussa kirjallisuudessa muinaistutkijoita kuvataan useammin koomisella tavalla.

Tarkoitukseni oli verrata muinaistutkijoiden kuvausta lähdemateriaalini runojen, näytelmien ja kertomakirjallisuuden välillä. Koska materiaalissani on vain yksi runo ja yksi näytelmä, ei materiaalista juuri voi havaita eroja. Tämä kertoo joko siitä, että merkittäviä eroja ei ole, tai runoja ja näytelmiä on niin vähän, että eroja ei voi havaita. Lisäksi materiaalissani oleva runo ja näytelmä ovat kumpikin vanhempaa kaunokirjallisuutta¹⁵⁶, joten ne eivät kuitenkaan kertoisi uudemman runouden ja näytelmäkirjallisuuden mahdollisesta muinaistutkijakuvauksesta.

Lähdekirjallisuuteni romaanien ja novellien välillä oli havaittavissa jonkinlaisia eroja muinaistutkijahahmon kuvauksessa. Aiemmin esittelemiäni muinaistutkijahahmojen rooleja ja kuvauksia esiintyi sekaisin sekä romaaneissa että novelleissa. Aineistosta ei voinut havaita, että tietyyppinen kuvaus olisi ominaista juuri novelleille tai romaaneille. Myöskään hahmojen sukupuolijakaumassa ei voinut hahmottaa suurta eroa koko materiaaliin verrattaessa, sillä materiaalissani on vain kolme novellia.

Muinaistutkijahahmot ovat materiaalini novelleissa aina päähenkilöitä. Näin hahmoa kuvataan enemmän kuin, jos hahmo olisi romaanin sivuhenkilö. Novellien sivuhenkilöt taas jäävät väistämättä hyvin pieniin rooleihin ja mainintoihin, joten on mahdollista, että tällaiset tapaukset eivät ole edes löytäneet tietään aineistooni.

Jaoin myös lähdekirjallisuuteni kertomakirjalliset teokset alalajeihin teosten sisällön mukaan; fantasiakirjallisuuteen, romanttiseen kirjallisuuteen, seikkailukertomuksiin, kasvutarinoihin ja kauhukirjallisuuteen. Jotkin teokset kuuluivat useampaan lajiin. Muinaistutkijoiden kuvaus ei kuitenkaan ollut riippuvainen teoksen alalajista. Alalajien välillä ei ollut havaittavissa selkeitä luokkia tai tyylejä kuvata muinaistutkijoita. Alalajien sisällä esiintyi niin suurta vaihtelua muinaistutkijoiden kuvauksessa, että olisi mahdotonta listata tiettyyn alalajiin kuuluvia kuvauksen piirteitä.

¹⁵⁶ 1947 ja 1966.

3. MUINAISTUTKIJA OSANA TARINAA

Muinaistutkijahahmoja esiintyy lähde-teoksissani päähenkilöinä, merkittävänä sivuhenkilöinä, vähemmän merkittävänä sivuhenkilöinä sekä vain pieninä mainintoina tarinassa. Sukupuolten välillä ei esiinny merkittäviä eroja hahmon asemassa tarinassa. Mieshahmot ovat hieman useammin tarinan päähenkilöitä kuin naishahmot.

Taulukko 3. Taulukko muinaistutkijahahmojen jakautumisesta pää- ja sivuhenkilöihin.

	Päähenkilö	Sivuhenkilö
Mies	9	24
Nainen	4	9
Epäselvä	1	2

Muinaistutkijahahmot ovat useammin sivuhenkilöitä kuin päähenkilöitä aineistoni teoksissa. Ammatikseen muinaistutkimusta tekeviä on tasaisesti sekä päähenkilöinä että sivuhenkilöinä. Arkeologian harrastelijat ja arkeologian opiskelijat taas ovat useammin tarinan päähenkilöitä kuin sivuhenkilöitä.

Muinaistutkijahahmon käyttämiseen tarinassa on tietysti useita syitä, ja syiden etsiminen on hyvin subjektiivista. Esitän kuitenkin seuraavassa omia havaintojani. Muinaistutkija on usein mukana tarinassa, johon liittyy seikkailu. Muinaistutkijan löydöt ja teot tuovat tarinaan jännitystä. Esimerkiksi *Sarasvatin hiekkaa* teos käsittelee pohjimmiltaan ilmastonmuutosta, mutta tarina alkaa jännitystä tuovasti uponneen kaupungin tuhon syyn selvittelyllä.¹⁵⁷

Muinaistutkija voi olla tarinan seikkailijahahmo, mutta muinaistutkija voi olla myös vain seikkailua edistävä hahmo. Muutamissa teoksissa muinaistutkija on hyvin populaarikulttuurin esimerkin mukaisesti voimakas seikkailija, joka puskee tarinaa eteenpäin ja selvittää asioita.¹⁵⁸ Yleensä seikkailuissa on salaisuus, joka pitää selvittää tai esine joka pitää löytää. On muinaistutkijahahmo sitten ammattilainen tai harrastaja, lähtee hän yleensä itse voimakkaasti selvittämään tätä.

Sarasvatin hiekkaa -teoksessa seikkailu syntyy salaisuuden selvittämisestä. Kirjan päähenkilöt tutkivat uponnutta kaupunkia: ”Mutta mitä täällä sitten oli tapahtunut? Jos paikka ei ollut hautausmaa, kaikkien noiden ihmisten oli täytynyt kuolla

¹⁵⁷ Isomäki 2005 (liite 6.).

¹⁵⁸ Verronen 1998 (liite 31. a)); Remes 2004 (liite 24. a)); Mäki 2007 (liite 20. a)); Dieckmann 2008 (liite 1. a)); Mäki 2009 (liite 21. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)).

suurin piirtein yhtä aikaa. Jos he eivät olleet kuolleet sodassa, mitä mahdollisuuksia jäi jäljelle?” Tutkimukset johtavat lopulta suuriin seikkailuihin, ja jopa maailmanlopun tulon selviämiseen.¹⁵⁹

Teoksen *Hylky* päähenkilö kokee epäonnistuneensa elämässään, ja löytönsä myötä hän kokee saavansa tarkoituksen elämälleen. ”Minulla oli vihdoin oma projekti...”¹⁶⁰ Pitääkseen tämän tarkoituksellisuuden, hän salaa löytönsä ja aloittaa omat selvitystyönsä. Tässä tapauksessa juuri harrastajan vahva himo selvittää jotain itse on tarinan seikkailu.

Teoksessa *Faaraon kuutio* seikkailu syntyy konkreettisemmasta esineen etsinnästä. ”...etsivät yhdessä Faaraon kuutiota... - Sitä minäkin etsin...” Esineen löytyminen määrää, katoavatko kylässä kummittelevat haamut ja muumiota.¹⁶¹ Joissain teoksissa seikkailun lopputulokset ja löydöt ovatkin maailmaa mullistavia.¹⁶²

Toisissa tapauksissa muinaistutkijahahmo on seikkailun käynnistävä tai sen salliva hahmo. Näin on usein lasten- ja nuortenkirjoissa. Näissä tapauksissa aikuinen muinaistutkijahahmo tukee lasten seikkailua olemalla mukana asiantuntijana lasten silti tehdessä pääosan selvitystyöstä, löydöistä ja seikkailusta. Joissain tapauksissa aikuinen muinaistutkija kyllä antaa lapsille asiantuntijuuttaan tarvittaessa, mutta väistyy sen jälkeen varsinaisesta seikkailusta. Hajamielinen tutkijaisä tai -äiti sallii lasten melko hurjatkin seikkailut huomionsa kiinnittyessä muualle.¹⁶³ *Tuulipuun maa*-teoksessa tutkijaäiti uppoutuu tutkimukseensa, eikä tajua lapsensa esittävän tekosyytä päästäkseen seikkailemaan juuri äidin kieltämään paikkaan. ”Äidille hän hihkasi menevänsä kartanoon yöksi, Seidi-tädin seuraksi. Äiti levitteli karttojaan sohvalle ja toivotti hajamielisesti hyvää yötä.”¹⁶⁴

Koska muinaistutkijahahmojen ”outous” on vahvasti esiin nouseva rooli, on myös se otettava huomioon syynä tarinassa käyttöön. Hahmon outous voi olla koominen elementti tarinassa. Maininta oudosta, epäsosiaalisesta hahmosta voi myös tuoda tarinaan pikantin lisän. Mikäli outo ja vaikea hahmo on tarinan päähenkilö, tämä määrittelee myös koko kirjan sävyn. Usein näiden teosten tarinat ovat kasvutarinoita.

¹⁵⁹ Isomäki 2005: 85 (liite 6.).

¹⁶⁰ Moster 2011: 107 (liite 19.).

¹⁶¹ Mäki 2007: 65 (liite 20.).

¹⁶² Esim. maailmanlopun estäminen tai potentiaalisesti tuhoisan löydön tuhoaminen. Remes 2004 (liite 24.); Isomäki 2005 (liite 6.); Mäki 2007 (liite 20.); Mäki 2009 (liite 21.).

¹⁶³ Luukkonen 2009 (liite 15.); Rossi 2012 (liite 26.).

¹⁶⁴ Luukkonen 2009: 165 (liite 15.).

Teos käsittelee hahmon vaikeuksia, ja lopussa seuraa jonkinlainen valopilkahdus. Yleensä se tapahtuu kuitenkin hahmon ammatissa, eikä yksityiselämässä.¹⁶⁵ Esimerkiksi romaanin *Kaamos* päähenkilömuinaistutkijahahmo saa vihdoin vaikean käännöstyön valmiiksi, mutta ei kuitenkaan saavuta parisuhdetta haaveilemansa naisen kanssa.¹⁶⁶

Muinaistutkijahahmon vahvuutta tarinassa voi tutkia myös muilla tavoilla kuin sen mukaan, kuinka suuressa osassa tarinaa hahmo on. Näitä ovat hahmon mieleenpainuvuus, hahmon teot ja hahmon persoona. Hahmon asema teoksessa vaikuttaa tietysti hahmon mieleenpainuvuuteen.¹⁶⁷ Päähenkilöitä kuvataan tarinassa enemmän, joten ne hahmot ovat luonnollisesti sivuhenkilöitä mieleenpainuvampia.

Teoiltaan vahvoja muinaistutkijahahmoja oli lähinnä seikkailukertomuksissa ja romanttisissa kertomuksissa. Näissä tapauksissa muinaistutkijahahmot olivat seikkailijoita tai tarinan romanttisia sankareita. Hahmot pärjäsivät tiukoissakin paikoissa, olivat poikkeuksellisen neuvokkaita ja ”saivat naisen”. *Hiroshiman portti*-teoksen harrastaja-arkeologi kategoriaan kuuluva päähenkilö joutuu usein pakenemaan väkivaltaisista tilanteista ja myös taistelemaan. Remes kuvailee tilannetta, jossa päähenkilö suojelee tekemäänsä löytöä ja yrittää pelastaa vaimonsa, seuraavin sanoin: ”Antti ponnisti voimansa äärimmilleen ja heittäytyi miehen päälle äkkinäisellä rynnäköllä. Amerikkalainen laukaisi pistoolin, mutta luoti lähti taivaan pimeyteen.”¹⁶⁸

Näissä tapauksissa hahmot olivatkin useammin miehiä, mutta myös poikkeuksellisen neuvokkaita ja älykkäitä naismuinaistutkijahahmoja oli muutama. Nämä naismuinaistutkijahahmot kuitenkin usein olivat muilla tavoin ”vajavaisia”.¹⁶⁹ *Luolavuodet* romaanin epäsosiaalinen harrastaja-arkeologinainen on erittäin toiminnallinen tutkimuksissaan, mutta myös muissa tilanteissa. ”Parin päivän kuluttua joku katkaisee alas Luusaliin johtavat köyteni sillä aikaa kun olen luolassa. Tulen ulos toista kautta – ja ehdin yllättämään ja sitomaan samalla köydellä miehen, joka on läiskyttelemässä bensiiniä ulkorakennukseni seinille.”¹⁷⁰

¹⁶⁵ Wiiio 1958 (liite 36. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Verronen 1998 (liite 31. a)); Ylimaula 1998 (liite 37. a)); Haakana 2000 (liite 2. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Luukkonen 2009 (liite 15. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁶⁶ Kiiskinen 1997 (liite 9.).

¹⁶⁷ Katso alaviite 47.

¹⁶⁸ Remes 2004: 443 (liite 24.).

¹⁶⁹ Esim. aiemmin mainittu sosiaalinen kyvyttömyys tai outous.

¹⁷⁰ Verronen 1998: 100 (liite 31.).

Muinaistutkijahahmot eivät välttämättä olleet teoissaan voimakkaita vain hyvässä. Varsinkin kauhu- ja fantasiakertomuksissa muinaistutkijahahmo saattoi teoillaan vapauttaa pahaa, ja myös muissa kertomuksen lajeissa tehdä rikoksia.¹⁷¹

Hahmo saattoi olla ”vahva” ja mieleenpainuva, vaikka hahmon persoona ei olisikaan ollut vahva. Vahvat persoonat muinaistutkijahahmoissa olivat yleensä myös aiemmin mainitsemiani seikkailijoita tai sankareita. Mieleenpainuvia ja vahvoja hahmoja olivat myös näiden vastakohtat eli hyvin heikot tai ”vääristyneet” hahmot. Hahmon mahdollinen alkoholisti, syrjäytyminen, näyt tai todella outo käytös saivat hahmon jäämään mieleen.

4. ARKEOLOGIEN IMAGO JA SEN MUODOSTUMINEN

4.1. Kirjailijan ja kulttuurin vaikutus

Kirjailija vaikuttaa tietysti suuresti hahmoon, koska hän luo hahmon. Kirjailijoiden sanotaan kirjoittavan aiheista, jotka he tuntevat. Lähdekirjallisuuteni teoksista tuli kuitenkin vahvasti esiin, että kirjailijoilla oli todella vaihtelevasti tietoa arkeologiasta. Osassa itse tutkimusprosessi kuvattiin todella aidosti ja asiantuntevasti.¹⁷² Kaari Utrio tuo romaanissaan *Ruusulaakso* esiin tutkimuksen mittakaavoja Suomessa seuraavasti: ”Minä luulin että se on valtava kuoppa, jossa häärii kymmeniä ihmisiä. – Olet katsellut jotain muinaiskuvia Troijan kaivauksista...arkeologi nosti Lauran eteen muurarinlastan.”¹⁷³ Osassa taas kirjailijalla oli hyvin vähän tietoa arkeologisen tutkimuksen kulusta, kuten esimerkiksi Mäki kuvailee arkeologisen tutkimusprosessin rahoituksen saamista seuraavin sanoin: ”...hän kertoisi lehdistölle löydöstämme, jotta löytyisi joku joka haluaisi rahoittaa seikkailuretkemme aarteelle.”¹⁷⁴

Osassa teoksista taas kirjailijalla ei tuntunut edes olevan tietoa siitä, mitä arkeologit todella tekevät. Esimerkiksi Mäki kuvailee arkeologeja löytöjen kätäjöinä

¹⁷¹ Morton 1956 (liite 18. a)); Waltari 1978 (liite 34. a)); Tenhunen 1994 (liite 29. a)); Kiiskinen 1997 (liite 9. a)); Waltari 1999 (liite 35. a)); Leinonen 2006 (liite 13. a)); Hämäläinen 2007 (liite 4. a)); Kangasharju 2011 (liite 7. a) & b)); Kettu 2011 (liite 8. a)); Moster 2011 (liite 19. a)); Mäki 2012 (liite 22. a)); Viinikainen 2012 (liite 32. a)).

¹⁷² Esim. Tenhunen 1994 (liite 29.).

¹⁷³ Utrio 2005: 171–172 (liite 30.).

¹⁷⁴ Mäki 2009:117 (liite 21.).

löytäjien sijaa. ”Ehkä joku arkeologi tai varas on kätkenyt sen...”¹⁷⁵ ”Arkeologi tai keräilijä oli löytänyt kilven...kätki sen puroon.”¹⁷⁶

Koivusalo taas sekoittaa arkeologin ammatin kenties osteologin tai paleontologin ammattiin.”...kai jokainen arkeologi toivoo löytävänsä vaikkapa jonkin esihistoriallisen, sukupuuttoon kuolleen eläimen fossiilin, Pipsa mietiskeli.”¹⁷⁷

Ylimaulan teoksessaan kuvailema ”suosittu bisnesarkeologi” eroaa hyvin paljon siitä mitä monen arkeologin todellinen työ Suomessa on. ”...kiireistä mustiin puettua virkanaista, joka lentää konferenssista toiseen, levittelee omaa erinomaisuuttaan naistenlehtien palstoilla ja television keskusteluohjelmissa.”¹⁷⁸

Harrastaja-arkeologeja kuvatessa kirjailijat eivät arvostaneet arkeologien koulutusta, vaan arkeologia oli helppoa puuhastelua jokaiselle.¹⁷⁹ Toisissa tapauksissa taas arkeologi nostettiin jopa jonkinlaiselle jalustalle koulutuksensa vuoksi. Osmo A. Wiio kuvailee teoksensa älykäästä ja intuitiivista nuorta arkeologia seuraavin sanoin: ”...muinaistutkija kyllä aavistaa tällaiset asiat.”¹⁸⁰

Haakanan *Seita lähtee liikkeelle* romaanin arkeologinainen erotetaan toistuvasti ”tavallisista ihmisistä”. ”Koulutuksensa ja lukeneisuutensa turvin arkeologi näki varmaankin siellä enemmän ja laajemmin...”¹⁸¹

Kirjailijoiden tekemistä sanavalinnoista pystyi myös päättelemään mitä kautta kirjailijat ovat omaksuneet mielikuvia hahmoonsa. Esimerkiksi Eeva Vuorenpää laittaa teoksessaan *Kotkansilmän uusi loisto* hahmonsa puhumaan muurarinlastasta/kaivauslastasta pelkkana.¹⁸² Oman kokemukseni mukaan tämä on lähinnä helsinkiläisten arkeologien käyttämä nimitys, kun taas esimerkiksi Oulun murteessa pelkka tarkoittaa leipälapiota ja sahatteellisuudessa hirsiaihiota. Anna-Leena Härkönen taas käyttää teoksessaan *Juhannusvieras* termiä terapialaatikko puhuttaessa löytölaatikoista.¹⁸³ Termi on käytössä henkilöillä, jotka ovat olleet töissä Museovirastolla. Vuorenpää ja Härkönen ovat siis voineet käyttää muinaistutkijahahmoonsa mallina henkilöä, joka on ollut töissä Museovirastolla tai

¹⁷⁵ Mäki 2009:16 (liite 21.).

¹⁷⁶ Mäki 2009: 34 (liite 21.).

¹⁷⁷ Koivusalo 1997: 90 (liite 10.).

¹⁷⁸ Ylimaula 1998: 11 (liite 37.).

¹⁷⁹ Esim. Verronen 1998 (liite 31.); Remes 2004 (liite 24.); Moster 2011 (liite 19.).

¹⁸⁰ Wiio 1958: 39 (liite 36.).

¹⁸¹ Haakana 2000: 205 (liite 2.).

¹⁸² Vuorenpää 2009: 164 (liite 33.).

¹⁸³ Härkönen 2006: 29 (liite 5.).

opiskellut arkeologiaa Helsingissä. Toinen vaihtoehto on, että termit ovat tulleet muuten vastaan heidän tehdessään pohjatyötä.

Kirjailijan sukupuoli vaikutti osaksi siihen, kumpaa sukupuolta edustavaksi muinaistutkijahahmo päätyi. Naiskirjailijat käyttivät sekä mies- ja naismuinaistutkijahahmoja. Mieskirjailijat taas suosivat miesmuinaistutkijahahmojen käyttöä. Kuten taulukosta 4. käy esiin, erot eivät kuitenkaan ole suuria. Jos muinaistutkijahahmo oli tarinan päähenkilö, oli hahmo useammin samaa sukupuolta kuin kirjailija.

Taulukko 4. Taulukko hahmojen sukupuolen ja kirjailijan sukupuolen suhteesta.

	Naishahmo	Mieshahmo	Epäselvä
Naiskirjailija	7	11	-
Mieskirjailija	6	16	3
Alias	-	6	-

Tein lähdekirjallisuuteni kirjailijoille haastattelun selvittääkseni muinaistutkijahahmon syntyä. Haastatteluun vastasi lopulta kaksi kirjailijaa, Maijaliisa Dieckmann ja Veikko Haakana. Esittelen omien pohdintojeni yhteydessä näiden kahden kirjailijan vastauksia.

Teoksille on yleensä kohdeyleisö, jolle teos on suunnattu. Kohdeyleisö varmasti vaikuttaa hahmon muotoutumiseen. Kirjailija saattaa haluta myötäillä kohdeyleisön mielikuvia hahmollaan. Lapsille suunnatuissa kirjoissa hahmot ovat ”pehmeämpi”, aikuisille suunnatuissa kirjoissa hahmojen yksityiselämän kriisejä korostetaan. Romanttisissa tarinoissa sankarin hyvä ulkonäkö ja seksikkyyys ovat tärkeää. Esimerkiksi Maijaliisa Dieckmann kertoi valinneensa höpsön hahmonsa, Mummo Mutikaisen kirjaansa, jotta myös pojat jaksaisivat lukea kirjaa.¹⁸⁴

Kirjailijat ovat haastatteluni perusteella tehneet taustatyötä teosta tehdessään. Maijaliisa Dieckmann kertoi tutkineensa Hämeen linnan historiaa kirjoittaessaan kirjaansa *Ville Romunen ja linnan aavekissa*.¹⁸⁵ Veikko Haakanan pohjatyö teokselle *Seita lähtee liikkeelle* oli yli 50 vuotta kestänyt omakohtainen kiinnostus arkeologiaa

¹⁸⁴ Dieckmann 2008 (liite 1.).

¹⁸⁵ Dieckmann 2008 (liite 1.).

kohtaan. Lehtihaastattelun perusteella myös Eeva Tenhunen käytti nuoruutensa kesätyökokemusta Olavinlinnassa hyväkseen kirjoittaessaan teosta *Mustat kalat*.¹⁸⁶

Kirjailijat ovat saattaneet ottaa mallia hahmoon jostain oman elämänsä henkilöstä. Sekä Maijaliisa Dieckmann että Veikko Haakana kertoivat tuntevansa arkeologeja tai egyptologeja, joka on varmasti vaikuttanut heidän muinaistutkijahahmoihinsa. Veikko Haakana kertoikin yhdistelleensä piirteitä tuntemistaan arkeologeista naisarkeologihahmoonsa. Dieckmann taas mainitsi hahmonsä Mummo Mutikaisen olevan oma alter egonsa, joka ei pöhköytensä vuoksi pohjaa kehenkään oikeaan tutkijaan.

Yhdelläkään lähdekirjallisuuteni teoksen kirjoittajalla ei tiettävästi ole arkeologian koulutusta. Dieckmann kertoi opiskelleensa historiaa, ja Haakana taas omatoimisesti lukeneensa arkeologiasta. Lähimmät koulutukset ovat historian ja antropologian alalta. Tämän vuoksi kirjailijat ovat omaksuneet mielikuvansa arkeologiasta ja arkeologeista samoista lähteistä kuin yleisö muutenkin.¹⁸⁷ Sekä Haakana että Dieckmann kertoikin vierailleensa arkeologisilla kaivauksilla ja käyneensä muinaisjäännöksillä. Haakana mainitsi erityisesti myös lukeneensa paljon alasta ja katsoneensa TV-lähetyksiä.

Kirjailijoiden mielikuvien voisi odottaa vastaavan myös yleisön mielikuvia yleisellä tasolla samoista tiedonomaaksumislähteistä johtuen. Haastattelujen perusteella kummallakin vastanneella kirjailijalla on positiiviset mielikuvat sekä arkeologiasta tieteenä että arkeologeista ammattilaisina. Tämä positiivinen mielikuva vaikutti sekä siihen minkälaisen hahmon he tekivät muinaistutkijoistaan että siihen että he yleensä käyttivät muinaistutkijaa hahmona kirjassaan. Haastateltavien vähäisestä määrästä johtuen en kuitenkaan oleta, että kaikilla lähdekirjallisuuteni kirjailijoilla on positiivinen mielikuva arkeologeista ja arkeologiasta.

Kirjailijat omaksuvat mielikuvia useista lähteistä, mutta myös tuottavat niitä teoksillaan. Sekä Maijaliisa Dieckmannilla että Veikko Haakanalla oli positiiviset mielikuvat muinaistutkijoista, ja myös heidän teoksistaan sai positiivisen mielikuvan muinaistutkijoista ja muinaistutkimuksesta.¹⁸⁸ Kuten aiemmin mainitsin, kumpikin kirjailija on jo kuitenkin omaksunut tietoa arkeologiasta useasta lähteestä

¹⁸⁶ Tenhunen 1994 (liite 29.); Toivola 1995: 14–18.

¹⁸⁷ Kaivaukset, museot, arkeologit, televisio, lehdet, elokuvat, kirjat. (Partanen 2007).

¹⁸⁸ Haakana 2000 (liite 2.); Dieckmann 2008 (liite 1.).

muodostaakseen tämän positiivisen mielikuvan. Tämä valmiiksi muodostettu mielikuva ei muutu helposti¹⁸⁹, ja he siirtävät sitä eteenpäin teoksillaan.

Populaarikulttuurin vaikutuksen huomaa selvemmin osasta lähdekirjallisuuteni teoksia kuin toisista. Näistä on helppo nähdä yhteneväisyyksiä populaarikulttuurin tunnetuimpaan arkeologiaan, Indiana Jonesiin. Sekä hahmojen ulkonäöissä on havaittavissa Indiana Jonesin vaikutus, mutta lähdekirjallisuudessani on myös useita viittauksia kyseiseen hahmoon. ”Varsinainen oman elämänsä Indiana Jones...”¹⁹⁰ ”Tämä Indiana Jones kaipaa raikasta ulkoilmaa...”¹⁹¹ ”Etsiikö sun isä työkseen kadonneita kaupunkeja, vähän niin kuin Indiana Jones?”¹⁹²

Populaarikulttuurin vaikutus näkyy kuitenkin vain materiaalini mieshahmoissa. Aiemman tutkimuksen mukaan arkeologeja pidetään stereotyyppisesti miehinä, ja suurin osa populaarikulttuurissa esiintyvistä muinaistutkijoista onkin miehiä. Myös muutamia populaarikulttuurin naismuinaistutkijahahmoja on tutkittu. Tutkimusten mukaan populaarikulttuurin naismuinaistutkijoiden seksuaalisuus on ylikorostettua. Muut populaarikulttuurin naismuinaistutkijahahmojen ominaisuudet ovat hyvin samanlaisia, kuin mieshahmoillakin.¹⁹³ Tutkimassani kaunokirjallisuudessa naismuinaistutkijoiden naisellisuutta ja seksuaalisuutta ei ole korostettu. Hahmoista ei voi myöskään havaita naisellisuuden alle piilotettuja miehisiä piirteitä.¹⁹⁴ Hahmoista nousee kenties jopa enemmän esiin tietty androgyynisyys, jolloin hahmon sukupuolta on mahdoton määritellä, mikäli sitä ei ilmaista teoksessa suoraan.¹⁹⁵

Monet populaarikulttuurin muinaistutkijat ovat erittäin monialaisia, ja heidän tietämyksensä on hyvin laajaa. Myös kaunokirjallisuudesta nousi esiin tiettyjen hahmojen yleisnerous, joka on varmasti suurimmaksi osaksi populaarikulttuurin vaikutusta.

Kulttuurin vaikutus kirjoihin on varmasti erittäin suuri. Yhteiskunta asettaa odotukset kaikkeen sukupuolirooleista muutoin sopivaan käytökseen. Kirjailijan ei kuitenkaan ole pakko noudattaa näitä odotuksia. Usein normeja vastaan hyökkäävät

¹⁸⁹ Karvonen 1999.

¹⁹⁰ Mäki 2012: 22 (liite 22.).

¹⁹¹ Viinikainen 2012: 143 (liite 32.).

¹⁹² Rossi 2012: 24 (liite 26.).

¹⁹³ Zorpidu 2004.

¹⁹⁴ Zorpidu 2004.

¹⁹⁵ Wiio 1958 (liite 36.); Huovinen 1982 (liite 3.); Kunnas 1996 (liite 11.); Kiiskinen 1997 (liite 9.); Saarikoski 2004 (liite 27.); Härkönen 2006 (liite 5.); Remes 2009 (liite 25.); Liksom 2011 (liite 14.).

kirjat¹⁹⁶ nousevat suurempaan suosioon kuin turvallisemmalla ja tutummalla alueella liikkuvat kirjat.

4.2. Miksi muinaistutkijaa on käytetty tarinassa

Muinaistutkijan käyttämiselle tarinassa voi olla monia syitä, ja lopulta vain kirjailija itse tietää syyt. Lähden avaamaan kysymystä miettimällä, mitä juuri muinaistutkijan käyttö tuo lisää tarinaan.

Arkeologia koetaan selvästi kiinnostavaksi alaksi. Tätä tukevat sekä tutkimukset¹⁹⁷ että arkeologian runsas käyttö esimerkiksi populaarikulttuurissa. Muinaisuuteen ja löytämiseen on helppo liittää monia jännittäviä elementtejä. Myös oman alueen menneisyys saatetaan kokea kiinnostavaksi.¹⁹⁸ Yleensä arkeologit ammattilaisina saavat positiivisen vastaanoton, tietysti on myös poikkeuksia. Ihmiset kokevat menneisyyden asiaksi, josta on mukava selvittää vähän tietoja itsekkin ja tehdä omia päätelmiä.

Arkeologialla alana on siis melko positiivinen kaikupohja. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ulotu arkeologeihin. Kaunokirjallisuudesta käy ilmi, että arkeologia alana on mielenkiintoinen ja kirjoista ei nouse esiin yhtään juuri tutkimukseen tai löytöihin liitettyä negatiivista asiaa. Arkeologeihin hahmoina taas liitetään monia negatiivisia piirteitä. Näistä asioista nousee esiin alan ja sen ammattilaisen välinen ristiriita. Arkeologia alana voidaan kuvata hyvinkin vakavaksi, mutta sitä harjoittava koomisuuteen asti epäsosiaalinen hylkiö tuo tarinaan kevennystä.

Kirjailijahaastattelun perusteella myös kirjailijat kokivat arkeologian mielenkiintoisena alana, ja muinaistutkijahahmo oli mukana tarkoituksella tuomassa jotain lisää tarinaan. Hahmo oli saatettu kirjoittaa tarinaan myös kohdeyleisö mielessä.¹⁹⁹ Muinaistutkijahahmo saattaa siis olla tarinassa hahmon itsensä takia, tai juonen takia joka vaatii muinaistutkijaa.

4.3. Mitä kaunokirjallisuus kertoo arkeologien imagosta

Imago muodostuu monien asioiden yhteensulautumisesta. Arkeologien imagoon vaikuttavat niin populaarikulttuurin tuottamat mielikuvat, ihmisten lukemat kirjat kuin

¹⁹⁶ Esim. Hämäläinen 2007 (liite 4.); Kettu 2011 (liite 8.); Liksom 2011 (liite 14.).

¹⁹⁷ Esim. Partanen 2007.

¹⁹⁸ Laitala 2012.

¹⁹⁹ Ks. luku 4.1.

kaivauskuopan reunalla seisovat arkeologitkin. Avaan seuraavaksi imagon muodostumiseen vaikuttavia seikkoja, ja kerron minkälaisen mielikuvan kaunokirjallisuus antaa arkeologiasta.

Populaarikulttuuri imee vaikutteita mediasta, kirjallisuudesta ja tieteestä. Populaarikulttuurin kuvien syntyyn vaikuttavat myös jo olemassa olevat mielikuvat. Esimerkiksi ohjaajilla ja kirjailijoilla on jo olemassa mielikuvia, joiden pohjalta he luovat hahmoja. Näin syntyy kierre, jossa aiemmat mielikuvat vaikuttavat uusiin ja syntyviin mielikuviin.²⁰⁰

Suomessa mielikuvia ja tietoa arkeologiasta omaksutaan Turun seudulla tehdyn kyselytutkimuksen mukaan eniten televisiosta. Toisena tulivat lehdet ja kolmantena kirjat. Tutkimus ei kuitenkaan erottanut populaarikulttuurin ohjelmia ja dokumentteja, tiedejulkaisuja ja viihdelehtiä, eikä tietokirjoja ja kaunokirjallisuutta toisistaan.²⁰¹ Näin ollen voisi olettaa, että osa ihmisten tiedonlähteiksi määrittelemistä ohjelmista, lehdistä ja kirjoista kuuluisi populaarikulttuurin piiriin. Toisen arkeologian opiskelijoille tehdyn kyselyn mukaan taas opiskelijat omaksuivat eniten tietoa arkeologiasta kirjallisuuden kautta. Kysymys koski kuitenkin aikaa ennen opintojen aloittamista, joten opiskelijat saattoivat tarkoittaa esimerkiksi pääsykoekirjaansa. On kuitenkin mahdollista, että opiskelijat olivat ajatelleet populaarikirjoja.²⁰²

Ihmisten arkeologiasta saama tieto ja mielikuvat eivät pohjaa pelkästään faktaan. Vaikka fiktiivisten lähteiden mielikuvat eivät aina välttämättä anna väärää kuvaa arkeologiasta alana, ne kuitenkin vääntävät arkeologian ja arkeologit hahmona toteuttamaan jotain tarkoitusta. Ihmiset ovat kiinnostuneita arkeologiasta, mutta tiedon omaksumiseen vaikuttaa tiedon saatavuuden helppous.²⁰³ Usein populaarikulttuurista saatava tieto on paljon helpommin saatavissa, kuin museoista ja ammattilaisilta saatava tieto.

Jo peruskouluikäisillä on omat vahvat mielikuvansa arkeologiasta ja arkeologeista. Koska arkeologiaa opetetaan perusopetuksessa puutteellisesti, monet lapset ja nuoret saavat mielikuvansa mediasta ja populaarikulttuurista. Tämä saattaa

²⁰⁰ Gale 2002.

²⁰¹ Partanen 2007.

²⁰² Äikäs 2013.

²⁰³ Laitala 2012.

vääristää lasten ja nuorten mielikuvia, ja monille on jopa hämää, mitä arkeologia on ja mitä arkeologit tekevät.²⁰⁴

Aikuisten voisi olettaa olevan kriittisempiä omaksumansa tiedon ja mielikuvien suhteen. Jotkut tutkimukset osoittavatkin vahvaa luottamusta sen suhteen, että ihmiset osaavat suodattaa populaarikulttuurin tuottamat Indiana Jones-hahmot siitä, mitä arkeologia todella tieteenä on.²⁰⁵ Tämä vaatii kuitenkin mielestäni kiinnostusta arkeologiaan ja todellisen tiedon seuraamiseen. Populaarikulttuurin arkeologihahmoja on nykyään havaittavissa todella monissa yhteyksissä, ja harva tulee ajatelleeksi, että ne eivät välttämättä pohjaa todellisuuteen.²⁰⁶

Olemassa olevia mielikuvia on melko vaikea lähteä korjaamaan tai muuttamaan, ja hyvin negatiivisia mielikuvia on usein jopa mahdotonta muuttaa. Ihmisille muodostuu vankka mielikuva usein jo ensimmäisestä kohtaamisesta uuden asian kanssa, eikä tämä kohtaaminen aina perustu faktaan. Yhden tapahtuman perusteella luodun mielikuvan muuttaminen vaatii useita uusia ja edellisestä käsityksistä eroavia tapahtumia. Samaan aikaan vanha käsitys saattaa edelleen saada vahvistusta toisista lähteistä. Ihminen saattaa myös poimia tietoa, joka vahvistaa olemassa olevaa mielikuvaa. Karvonen kuvaakin imagoa ja mielikuvaa psykologian tietorakenteen, skeeman kautta. Skeemassa ihmisillä on jo tietyt odotusrakenteet, eli mielikuvat, siitä millainen jokin asia on. Tämän rakenteen avulla ihminen käsittelee ja yhdistelee uusia havaintoja vanhoihin kokemuksiin.²⁰⁷

Kaunokirjallisuudesta mahdollisesti omaksuttava arkeologien julkisuuskuva on melko vaihteleva. Oletan kuitenkin, että mitä näyttävämpi ja vahvempi muinaistutkijahahmo teoksessa on, sitä enemmän se muokkaa ihmisten mielikuvia arkeologiasta ja arkeologeista ja sitä paremmin se jää mieliin. Vaikka kuvaukset ovatkin siis vaihtelevia, tylsät ja tasapainoiset hahmot eivät ole yhtä vaikuttavia, kuin seikkailijat, oudot persoonat ja nerokkaat professorit.

Oletan, että arkeologialle tieteenalana ja arkeologeille tieteenharjoittajina olisi hyvä asia, mikäli yleisöllä olisi positiivinen mielikuva meistä. Positiivinen mielikuva vaikuttaisi sekä alan saamaan rahoitukseen, uutisointiin että alalle hakeutuvien nuorten

²⁰⁴ Uusitalo 2011.

²⁰⁵ Lehtola 2012.

²⁰⁶ Esim. sairaalasarjaa katsova sairaanhoitaja näkee siinä paljon enemmän epäkohtia, kuin tavallinen maallikko. Näin on myös arkeologiaa sisältävän elokuvan kohdalla, mikäli katsoja on perehtynyt arkeologiaan.

²⁰⁷ Karvonen 1999.

määrään.²⁰⁸ Osassa tiedepiirejä tarve tieteen popularisointiin onkin tiedostettua jo pitkään. Tieteen popularisointi ei kuitenkaan tarkoita totuudellisuuden uhraamista, tai tieteen muutoin viihteellistämistä, vaan tiedon muuttamista kohderyhmälle luettavaan muotoon.²⁰⁹ Olen sitä mieltä, että arkeologien tulee paremmin tiedostaa arkeologian imago ja ottaa osaksi ammattitaitoa myös sen hallinnointi.

Yleisesti kaunokirjallisuudesta saatava arkeologikuva ei ole kovin positiivinen. Kuvaan kuuluu niin intohimoista suhtautumista työhön, mutta aina jonkin muun asian kustannuksella, kuin outoja persoonia ja ahneita rikollisiakin. Positiivisia poikkeuksiakin löytyy. Kaunokirjallisuuden pohjalta voi päätellä, että muinaistutkijoita pidetään älykkäinä ja ahkerina. Kaunokirjallisuuden perusteella yleisö selvästi tiedostaa arkeologian moni- ja poikkitieteellisyyden.

PÄÄTÄNTÖ

Arkeologien imagoa on maailmallakin tutkittu melko vähän ja arkeologien imagoa ja sukupuolisuutta suomalaisessa kaunokirjallisuudessa ei ole aiemmin tutkittu lainkaan. Tutkimuksessani selvitin arkeologien imagoa ja sukupuolisuutta myös egyptologi- ja harrastaja-arkeologihahmojen kautta, joita nimitän yhteisesti muinaistutkijoiksi. Materiaaliini kuuluu 37 suomalaista kaunokirjallista teosta, joissa esiintyy 49 muinaistutkijahahmoa. Analysoin lähdemateriaaliani laadullisen tutkimuksen menetelmin. Tein päätelmiä arkeologien imagosta ja sukupuolisuudesta teoksissa olevien sanojen ja lauseiden perusteella. Kontekstualisoin näitä havaintoja muun muassa arkeologian historiaan ja nykytilanteeseen, sekä yhteiskunnassamme vaikuttaviin yleisiin sukupuolisiin rooleihin. Käytin havaintojeni tukena myös lähdekirjallisuuteni kirjailijoille tekemää haastattelua.

Noin 65 % lähdekirjallisuuteni muinaistutkijahahmoista on miehiä. Naishahmoja on materiaalissani vuonna 1996 ilmestyneestä kirjallisuudesta lähtien. Nais- ja mieshahmojen kuvauksissa on muutamia merkittäviä eroja. Varsinkin ennen vuotta 1996 ilmestyneessä kirjallisuudessa mieshahmot kuvataan korkeisiin yhteiskunnallisiin ja ammatillisiin asemiin. Naishahmoja kuvataan useammin opiskelijoiksi.

²⁰⁸ Uusitalo 2011.

²⁰⁹ Strellman & Vaattovaara 2013: 11.

Löysin kaunokirjallisuudesta monia muinaistutkijoille ominaisia rooleja. Yleisin esiin tullut rooli on muinaistutkijoiden outous. Tämä tarkoittaa sekä hahmojen käytöstä että ympäristön suhtautumista hahmoihin teoksissa. Outous tuli esiin useissa eriasteisissa muodoissa ja vaikutti sekä hahmon yksityiselämään että työhön. Joissain tapauksissa hahmon outous sai myös koomisia piirteitä. Yleisesti muinaistutkijat kuvattiin myös sosiaalisesti kömpelöiksi, ja muinaistutkijahahmoilla oli vaikeuksia muodostaa ja ylläpitää sosiaalisia suhteita, ja tämän vuoksi hahmoilla oli vain vähän sosiaalisia suhteita.

Osa muinaistutkijahahmoista kuvattiin yleisneroina, joiden tietämys oli hyvin laajaa ja tieteenrajoja rikkovaa. Yleisnerohahmot olivat yleensä arkeologian harrastajia. Näille hahmoille arkeologian kuvattiin olevan helppoa puuhastelua, joka ei vaatinut koulutusta. Naismuinaistutkijoita kuvattiin useammin arkeologian harrastajiksi.

Naisten kuvataan usein menettäneen mahdollisuuden perustaa perhe, omistautuessaan työlleen. Aineistoni naismuinaistutkijalla ei myös ole kertaakaan tyypillistä ydinperhettä. Naisten menestyksen kuvattiin tapahtuneen yksityiselämän kustannuksella. Miesmuinaistutkijahahmot ovat perheellisiä melko useinkin, vaikka heillä ei aina olekaan tyypillistä ydinperhettä. Miesten ei kuitenkaan yleensä kuvata olevan kovinkaan hyviä vanhempia, vaan työlle omistautuminen on hyvän vanhemmuuden tiellä.

Miesmuinaistutkijat kuvattiin huomattavasti seikkailullisemmiksi kuin naishahmot. Myös naishahmot saattoivat olla mukana seikkailussa, mutta he eivät olleet yhtä toiminnallisia kuin mieshahmot. Naishahmot myös usein seurasivat miehen toimintaa ja tekivät miesten päätösten ja ehdotusten mukaan, vaikka naishahmo olisikin ollut alansa johtava asiantuntija. Miesten ollessa enemmän mukana toiminnassa, naisia kuvattiin enemmän tutkijoiksi ja tiedenaisiksi. Miehet saattoivat olla myös tarinan romanttisia sankareita.

Muinaistutkijahahmon kuvauksessa ei ollut suuria eroja kaunokirjallisuuden eri lajien välillä. Suurin ajallinen muutos on naismuinaistutkijahahmojen puuttuminen ennen vuotta 1996 ilmestyneestä kirjallisuudesta. Vanhemmassa kirjallisuudessa muinaistutkijahahmot kuvattiin kunnollisempina ja korkeammassa asemassa olevina. Myös arkeologian harrastajahahmoja on vain uudemmassa kirjallisuudessa.

Kaunokirjallisuudesta voi löytää monia muinaistutkijoille ominaisia rooleja. Nämä roolit sekä vaikuttavat ihmisten mielikuviin arkeologeista, että kertovat olemassa

olevasta arkeologien julkisuuskuvasta. Osalla kaunokirjallisuuden antamista mielikuvista on selvä historiallinen tai yhteiskunnallinen pohja. Myös populaarikulttuurin ja teoksen kirjoittajan vaikutus täytyy ottaa huomioon.

Esimerkiksi muinaistutkijahahmojen kuvatut vaikeudet perheiden ja sosiaalisten suhteiden kanssa voi johtua arkeologien ammatin oletetusta vaativuudesta. Syy muinaistutkijahahmojen miesvaltaisuuteen voi johtua arkeologian aiemmasta miesvaltaisuudesta. Haastattelujen perusteella myös kirjailijan omat mielikuvat ja kokemukset arkeologiasta vaikuttavat siihen minkälaisen muinaistutkijahahmon kirjailija luo.

Kaunokirjallisuuden pohjalta arkeologien imago on erittäin vaihteleva. Arkeologeihin liitetään monia negatiivisia piirteitä, jotka johtuvat selvästi alasta. Negatiivisin näistä on muinaistutkijahahmojen outous. Lisäksi kirjojen antama kuva ei vastaa nykytilannetta. Arkeologiaa alana pidetään kuitenkin kiinnostavana ja jännittävänä, ja arkeologeja älykkäinä.

Mikäli oletettaisiin, että arkeologia on brändi, brändäyksessä on selvästi epäonnistuttu vahvoista negatiivisista mielikuvista päätellen. Arkeologialla on kuitenkin myös hyvin positiivinen kaikupohja, jonka vahvistaminen olisi hyvin tärkeää. Suomessa tämä tehtävä on kuitenkin vaikea. Monet arkeologit kokevat julkisuuden kanssa toimimisen vaikeaksi ja jopa taakaksi. Tulosten popularisointia saatetaan pitää merkityksettömänä. Suomen arkeologialla ei myöskään ole ”kasvoja”, jotka ihmiset tunnistaisivat. Arkeologien ja arkeologian positiivinen imago toisi alalle lisää rahoitusta ja julkisuutta, sekä saisi useampia ihmisiä hakeutumaan alalle.

Tutkielmani esittelee arkeologien imagon monet puolet ja herättää miettimään, miten jokainen voisi kehittää imagoamme positiivisempaan suuntaan. Tutkimusta olisi mahdollista laajentaa. Arkeologien imagoa voisi tutkia myös muista lähteistä käsin, ja näin olisi mahdollista saavuttaa vielä yhtenäisempi ja laajempi kuva arkeologien julkisuuskuvasta. Lisätutkimukseen voisi liittää myös haastatteluja, joilla selvitetäisiin arkeologien imagoa yleisön näkökulmista lähtien.

BIBLIOGRAFIA

Lähdekirjallisuus

- Dieckmann, M. 2008: *Ville Romunen ja linnan aavekissa*. Mäkelä: Karkkila.
- Haakana, V. 2000: *Seita lähtee liikkeelle*. Karisto: Hämeenlinna.
- Huovinen, V. 1982: *Ympäristöministeri: Ekotarinoita: 27–29*. Otava: Keuruu.
- Hämäläinen, H. 2007 (1941): *Säädöllinen murhenäytelmä*. WS Bookwell Oy: Juva.
- Härkönen, A.-L. 2006: *Juhannusvieras*. Otava: Keuruu.
- Isomäki, R. 2005: *Sarasvatin hiekkaa*. Tammi: Keuruu.
- Kangasharju, K. 2011: *Virtojen valtiat*. Mediapinta: Tampere.
- Kettu, K. 2011: *Kättilö*. Wsoy: Helsinki.
- Kiiskinen, J. 1997: *Kaamos*. Tammi: Hämeenlinna.
- Koivusalo, T. 1997: *Pekko ja Outolintu*. Wsoy: Juva.
- Kunnas, M. 1996: *Majatalon väki ja kaappikellon kummitus*. Otava: Keuruu.
- Kunnas, M. 2008: *Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä*. Otava: Keuruu.
- Leinonen, A. 2006: Kerran Gotlannissa. *Valkeita lankoja - Tarinoita toisista todellisuuksista: 64–84*. Wsoy: Juva.
- Liksom, R. 2011: *Hytti nro 6*. Wsoy: Hämeenlinna.
- Luukkonen, M. 2009: *Tuulipuun maa*. Tammi: Helsinki.
- Manninen, P. 2010: *Kiimakangas*. Wsoy: Juva.
- Moilanen, U. 1968: *Porkkanakesä*. Arvi A. Karisto Oy: Hämeenlinna.
- Morton, R. 1956: *Kuolema pyramidin varjossa*. Nide: Lahti.
- Moster, H. 2011: *Hylky*. Avain: Porvoo.
- Mäki, H. I. 2007: *Faaraon kuutio*. Wsoy oppimateriaalit Oy: Helsinki.
- Mäki, H. I. 2009: *Leevi ja 9. jääkausi*. Lasten keskus: Helsinki.
- Mäki, H. I. 2012: *Pyhä klaani*. Turbator: Turku.
- Paasilinna, A. 1980: *Herranen aika*. Wsoy: Juva.
- Remes, I. 2004: *Hiroshiman portti*. Wsoy: Juva.
- Remes, I. 2009: *Operaatio Solaris*. Wsoy: Juva.
- Rossi, N. 2012: *Rooman sudet*. Wsoy: Helsinki.
- Saarikoski, P. 2004 (1966): *Histria. Runot: 545*. Otava: Keuruu.
- Swan, A. 2000 (1914): *Tottisalmen perillinen. Kootut kertomukset 1*. Wsoy: Helsinki.
- Tenhunen, E. 1994 (1964): *Mustat kalat*. Wsoy: Juva.

- Utrio, K. 2005 (1982): *Ruusulaakso*. Otava: Keuruu.
- Verronen, M. 1998: *Luolavuodet*. Gummerus: Jyväskylä.
- Viinikainen, A. 2012: *Pentti Saarikosken toinen tuleminen*. Like: Keuruu.
- Vuorenpää, E. 2009: *Kotkansilmän uusi loisto*. Minerva: Hämeenlinna.
- Waltari, M. 1978 (1926): Muumio. *Mika Waltarin teoksia: Lukittu laatikko ja muita kertomuksia*. Wsoy: Juva.
- Waltari, M. 1999 (1947): Noita palaa elämään. *Mika Waltarin näytelmät*. Wsoy: Juva.
- Wiio, O. A. 1958: *Lascaux'n luolat: seikkailuromaani nuorisolle*. Otava: Helsinki.
- Ylimaula, A.-M. 1998: *Viiriäinen sarkofagilla*. Wsoy: Juva.

Tutkimuskirjallisuus

- Ascher, R. 1960: Archaeology and the public image. *American antiquity* 25: 402–403.
- Baxter, J. 1995: Popular images and popular stereotypes: images on archaeologists in popular and documentary film. *The SAA Archaeological record*, volume 2, number 4: 16–17, 40.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Jyväskylä.
- Fewster, D. 2008: Arkeologisen tutkimuksen historia Suomessa. *Johdatus arkeologiaan: 97–108*. Gaudeamus: Helsinki.
- Gale, J. 2002: Are we perceived to be what we say we are? *Digging holes in popular culture: Archaeology and Science Fiction*. Oxbow: Oxford
- Gilchrist, R. 1999: *Gender and Archaeology: Contesting the past*. Routledge: New York.
- Halinen, P., Immonen, V., Lavento, M., Mikkola, T., Siiriäinen, A. & Uino, P. 2008: *Johdatus arkeologiaan*. Gaudeamus: Helsinki.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Holtorf, C. 2007: *Archaeology is brand! The meaning of archaeology in contemporary popular culture*. Archaeopress: Oxford.
- Hosiaislouma, Y. 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Wsoy: Juva.
- Immonen, V., Kirkkinen, T., Kuokkanen, T. & Lipponen, S. 2010: Tutki kaiva mies nainen. *Muinaistutkija* 2/2010: 28–36.

- Johnson, M. 2010 (2000): *Archaeological theory an introduction*. Wiley-Blackwell: Oxford.
- Karvonen, E. 1999: *Elämää mielikuvayhteiskunnassa: imago ja maine menestystekijöinä myöhäismodernissa maailmassa*. Gaudeamus: Helsinki.
- Karvonen, E. 2012: Stereotyyppinen tiedemies. *Aktuumi* 4: 34.
- Keski-Rahkonen, A., Lindholm, C., Ruohonen, J. & Tapola-Haapala, M. (toim.) 2010: *Tutkimusmatkoja äitiyteen*. WS Bookwell Oy: Porvoo.
- Korhonen, H. 2004: *Vauhtia, vaaroja ja muutama muinaisaarre. Arkeologi- ja arkeologiakuva Indiana Jones- elokuvissa*. Kandidaatintutkielma. Turun yliopisto, arkeologia: Turku.
- Kuokkanen, T. 2006: *Suomalaisten arkeologien suhtautuminen sukupuolisuuteen vuodesta 1980 lähtien: Onko sukupuoliarkeologia löytänyt tiensä meille asti*. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, arkeologia: Oulu.
- Laitala, R. 2012: *Keski-Pohjanmaan Jääskänniemi- Historiallisen ajan asuinpaikan tunnettuus ja hoito*. Kandidaatin- tutkielma. Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, arkeologia: Oulu.
- Lavento, M. 2007: *Menneisyyden ja median kohtaaminen*. Arkeologia ja media, mikä on muinaisjäännös, Arkeologipäivät 2006. Suomen arkeologinen seura: Helsinki.
- Lehtinen, L. 2008: Vapaa-ajan arkeologit. *Johdatus arkeologiaan*: 451–455. Gaudeamus: Tampere.
- Lehtola, M. 2010: *Madon reikä arkeologiaan*. Fjer Desing: Helsinki.
- Lehtola, M. 2012: Katsaus: Arkeologi viihdemaailmassa. *Hybris* 2/2012.
- Luostarinen, H. & Väliverronen, E. 1991: *Tekstinsyöjät: yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Vastapaino: Tampere.
- McAdams, D. 2006: A New Big Five. *American Psychologist*: 204–217.
- Mikkola, A.-M., Koskela, L., Haapamäki-Niemi, H., Julin, A., Kauppinen, A., Nuolijärvi, P. & Valkonen, K. 2004: *Äidinkieli ja kirjallisuus käsikirja*. WS Bookwell Oy: Porvoo.
- Nordman, C. A. 1968: *Archaeology in Finland before 1920*. The history of Learning and Science in Finland 1828-1918 14.a. Tilgmann: Helsinki.
- Partanen, H. 2007: *Mikä arkeologiassa kiinnostaa? Tapaustutkimus Turun seudulta*. Arkeologia ja media, mikä on muinaisjäännös, Arkeologipäivät 2006. Suomen arkeologinen seura: Helsinki.

- Peräkylä, A. 1990: *Kuoleman monet kasvot: identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Vastapaino: Tampere.
- Ranta, H., Nurminen, T., Tenhunen, T. & Niukkanen, M. (toim.) 2012: *Arkeologia Suomessa–Arkeologi i Finland 2007–2008*. Museovirasto: Helsinki.
- Russel, M. (toim.) 2002: *Digging holes in popular culture: archaeology and science fiction*. Oxbow: Oxford.
- Saresma, T., Rossi, L.-M. & Juvonen, T. (toim.) 2010: *Käsikirja sukupuoleen*. Vastapaino: Tampere.
- Schauman-Lönnqvist, M. 2004: Nainen arkeologiassa: Ella Kivikoski, tutkija ja opettaja. *Arkeologia Suomessa 2001–2002*: 87–100.
- Silverman, D. 1985: *Qualitative methodology and sociology: describing the social world*. Gower: Aldershot.
- Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.) 2013: *Tieteen yleistajuistaminen*. Gaudeamus: Tampere.
- Taavitsainen, J.-P. 2008: Muinaisuuden tutkimus ennen tieteellisen arkeologian syntyä. *Johdatus arkeologiaan*: 65–76. Gaudeamus: Helsinki.
- Thompson, L. 2008: *Agatha Christie. An English Mystery*: 284–296. Headline Publishing Group: Lontoo.
- Toivola, L. 1995: Lapsuuden paratiisista karkoitettut. *Ruumiin kulttuuri 2/1995*: 14–18.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.
- Turtia, K. 2010 (2005): *Otavan uusi sivistyssanakirja*. Otava: Keuruu.
- Uusitalo, A. 2011: *Spurgu junassa? - arkeologia suomalaisessa perusopetuksessa*. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto, Humanistinen tiedekunta, arkeologia: Oulu.
- Vilkka, H. 2010: *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus: Juva.
- Väyrynen, M.-M. 2009: *Tiedemiespresentaatio lasten- ja nuortenelokuvissa vuosina 1999–2008*. Pro gradu-tutkielma. Oulun yliopisto, tiedeviestinnän maisteriohjelma: Oulu.
- Wickholm, A. 2007: *Millaisen kuvan sanomalehdet antavat arkeologiasta*. Arkeologia ja media, mikä on muinaijännös, Arkeologipäivät 2006. Suomen arkeologinen seura: Helsinki.
- Zorpidu, S. 2004: The public image of the female archaeologist. The case of Lara Croft. Teoksessa Bolin, H. (toim.): *The interplay of past and present: paper from a session*

held at the 9th annual EAA meeting in St. Petersburg 2003: 101–107. Södertörns högskola: Huddinge.

Äikäs, T. 2009: Sankari vai huijari- Arkeologi suomalaisessa populaarikulttuurissa. *Muinaistutkija* 4/2009: 2–9.

Äikäs, T. 2012: He elävät keskuudessamme-Suoruumit ja muumiot suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Teoksessa Niinimäki, S. et al. (toim.): *Stones, bones and thoughts- Festschrift in honour of Milton Núñez: 278–286*. Bookwell Oy: Porvoo.

Äikäs, T. 2013: Mielenkiintoinen, hikinen ja huonopalkkainen: Arkeologian opiskelijoiden käsitykset alastaan ensimmäisenä vuonna ja graduvaiheessa. *Muinaistutkija* 1/2013: 26–36.

Haastattelut

Dieckmann, M. 2013 Sähköpostihaastattelu. (4.5.2013).

Haakana, V. 2013. Kirjehaastattelu. (14.5.2013).

LIITTEET

1. Ville Romunen ja linnan aavekissa

Kirjoittaja: Dieckmann, Maijaliisa

Julkaisija: Mäkelä

Kustannuspaikka: Karkkila

Julkaisuvuosi: 2008

Laji: Lastenkirja

a) Arkeologihahmo: Mummo Mutikainen

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus:?

Asema: Arkeologian harrastaja

Kuvaus: Neuvokas ja peloton vauhtimummo, joka pitää itseään aarteen löytäjänä.

Yksi syy aarteiden etsinnöille on lehtiin pääsy. Outo hahmo, joka on joidenkin mielestä mielikuvitushahmo.

Mummo Mutikainen vie Ville Romusen ystävineen Hämeen linnaan etsimään aarretta. Aarre jää löytämättä, mutta etsinnän tuoksinassa Mummo Mutikainen ja lapset estävät ryöstön ja pääsevät lehtiin.

2. Seita lähtee liikkeelle

Kirjoittaja: Haakana, Veikko

Julkaisija: Karisto

Kustannuspaikka: Hämeenlinna

Julkaisuvuosi: 2000

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Arkeologinainen

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Sinkkunainen, kuvaillaan lapsettomana ikäneitinä. Ystävällinen.

Arkeologinainen toimii seitakaivausten johtajana. Hän ottaa mielellään paikallisten avun vastaan, ja herättää menneisyyttä eloon tarinoillaan. Häntä yritetään saattaa yhteen paikallisen miehen kanssa, mutta suhde ei onnistu.

3. Ympäristöministeri: Ekotarinoita

Kirjoittaja: Huovinen, Veikko

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 1982

Laji: Novelli

a) Arkeologihahmo: Maisteri

Sukupuoli: Epäselvä

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Arvovaltainen. Suojelee kaivajia.

b) Arkeologihahmo: Dosentti

Sukupuoli: Epäselvä

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Arvovaltainen. Suojelee kaivajia.

Tarinan päähenkilö, vanha mies, tekee löydön joka antaa aiheen kaivauksille. Vanha mies on mahdollisesti huijannut piilottamalla löydön itse. Hän istuu päivät katsellen kaivauksia ja nauttien nuorten kaivajanaisten naurattamisesta, kunnes kaivausten johtajat ajavat hänet pois.

4. Säädylinen murhenäytelmä

Kirjoittaja: Hämäläinen, Helvi

Julkaisija: WS Bookwell Oy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 2007 (1941)

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Tohtori Puustinen

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus. Tohtori.

Asema: Ammattiarkeologi. Osaston johtaja.

Kuvaus: Aikansa sivistyneistöä ja yläluokkaa. Tyytymätön elämäänsä. Pakenee perhettään työnsä pariin. Huono isä. Suhde palvelustyttöön.

Tohtori Puustinen alkaa vieroksua vaimonsa tarjoamaa pehmustettua elämää, ja päätyy suhteeseen naapurin palvelustyttöön kanssa. Tarina seuraa tästä aiheutuneita monia ongelmia.

5. Juhannusvieras

Kirjoittaja: Härkönen, Anna-Leena

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 2006

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Nanna

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Kulmikas ja vaikea luonne. Lyhytsanainen.

Tarinan päähenkilö tapaa ystävänsä tämän työskennellessä, ja pyytää neuvoja ihmissuhteisiinsa.

6. Sarasvatin hiekkää

Kirjoittaja: Isomäki, Risto

Julkaisija: Tammi

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 2005

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Amrita Desai

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi. Osaston johtaja.

Kuvaus: Säkenöivän kaunis Intialainen nainen. Nauravainen. Päähenkilön tyttöystävä. Seuraa päähenkilöä seikkailussa, ja noudattaa tämän päätöksiä.

Intian rannikolta löytyy mereen hautautunut kaupunki. Ympäri maailmaa tehtyjen eri alojen tutkimusten perusteella selviää mahdollisen ympäristökatastrofin vaara. Nopean merenpinnan kohoamisen vuoksi nykyinen maailma päättyy. Amrita ja päähenkilö selviävät tuhosta ja päätyvät vaalimaan tietoa tuleville sukupolville.

7. Virtojen valtiat

Kirjoittaja: Kangasharju, Kari

Julkaisija: Mediapinta

Kustannuspaikka: Tampere

Julkaisuvuosi: 2011

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Jenna

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologian opiskelija

Asema: Opiskelija

Kuvaus: Älykäs ja innokas opiskelija. Seuraa ystävänsä Joelin toimia kaikessa.

b) Arkeologihahmo: Joel

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Opiskelija

Asema: Arkeologian harrastaja. Arkeologiaa kesäopintoina.

Kuvaus: Monialainen opiskelija. Säännöistä piittaamaton ja omatoiminen.

Tarina kulkee useassa aikatasossa. Menneisyydessä liikutaan kivikaudella. Nykyisyydessä Jenna ja Joel kiinnostuvat selvittämään omaa arkeologista mysteeriään. Lopussa pitävät omat pienet kaivaukset uteliaisuuttaan.

8. Kätilö

Kirjoittaja: Kettu, Katja

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2011

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Herman Gödel

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus:?

Asema: Antiikkioppinut

Kuvaus: Natsi. Vankileirin johtaja ja toimii myös Ahnenerbessä, selvittäen Germanien esi-isiä. Julma ja kiero mies sivistyneellä pintasilauksella. Tarinan konna.

Tarinan päähenkilö menee töihin vankileirille. Herman Gödel on vankileirin johtaja, joka tekee julmia kokeita vangeille. Lopulta päähenkilökin joutuu Gödelin uhriksi.

9. Kaamos

Kirjoittaja: Kiiskinen, Jyrki

Julkaisija: Tammi

Kustannuspaikka: Hämeenlinna

Julkaisuvuosi: 1997

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: ”Tulevaisuuden arkeologi”

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus:?

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Erakoitunut ja epämuodostunut mies. Sairas. Uppoutuu tutkimukseen, ja näkee näkyjä menneisyydestä.

Tulevaisuuden arkeologi saa tehtäväkseen kääntää arkeologisesta museosta varastetun käsikirjoituksen. Käsikirjoitus kertoo unholaan painuneesta menneisyydestä. Suojellakseen käsikirjoituksen tietoja, arkeologi pakenee.

10. Pekko ja Outolintu

Kirjoittaja: Koivusalo, Timo

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1997

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Pipsa

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Kaunis nainen. Seuraa miehen seikkailua, itse siihen juurikaan osallistumatta.

Pekko lähtee töihin arkeologiystävänsä Pipsan kaivauksille. Pekon joutuessa moniin seikkailuihin, Pipsa taistelee saadakseen pitää kaivauslupansa.

11. Majatalon väki ja kaappikellon kummitus

Kirjoittaja: Kunnas, Mauri

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 1996

Laji: Lastenkirja

a) Arkeologihahmo: Ilona

b) Arkeologihahmo: Hulina

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Kaksoset. Tiedenäisiä. Koomisia ja outoja hahmoja. Töissä muinaiskaivauksilla. Epäilijöitten yhdistyksen jäseniä.

Majatalon vanhassa kaappikellossa asuu kummituksia, jotka ryhtyvät terrorisoimaan majatalon asukkaita. Asukkaat Ilona ja Hulina yrittävät toimia järjen ääninä, ja ovat hyvin skeptisiä kummitusten olemassaolon suhteen.

12. Herra Hakkaraisen seitsemän ihmettä

Kirjoittaja: Kunnas, Mauri

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 2008

Laji: Lastenkirja

a) Arkeologihahmo: Professori Tötterman

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin/ Egyptologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi/ Egyptologi

Kuvaus: Kaivausten johtaja Egyptissä. Haaveilee suuresta löydöstä, joka määrittäisi hänet ”suureksi arkeologiksi”.

Herra Hakkarainen voittaa matkan maailman ympäri. Egyptissä hän kohtaa kaivauksia johtavan professori Töttermanin, ja auttaa vahingossa tätä tekemään suuren löytönsä.

13. Kerran Gotlannissa (Teoksessa: Valkeita lankoja - Tarinoita toisista todellisuuksista)

Kirjoittaja: Leinonen, Anne

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 2006

Laji: Novelli

a) Arkeologihahmo: Mari

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus:?

Asema: Arkeologian harrastaja. Työtön.

Kuvaus: Tyytyy huonoon suhteeseen. Epävarma ja päämäärätön. Hakee merkitystä elämälleen.

Mari lähtee arkeologisen seuran matkalle Gotlantiin. Matkalla hän tapaa naisen, joka varoittaa viemästä mitään maasta. Mari kuitenkin tuo Suomeen kiviä. Kivessä asuva paha riivaa Marin, ja hän tappaa miesystävänsä.

14. Hytti nro 6

Kirjoittaja: Lixsom, Rosa

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Hämeenlinna

Julkaisuvuosi: 2011

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Nimetön tyttö

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Arkeologian opinnot

Asema: Opiskelija

Kuvaus: Sulkeutunut ja hiljainen. Kovan kuoren alla vahvoja tunteita.

Päähenkilö matkustaa junalla läpi Neuvostoliiton nähdäkseen haaveilemansa kalliomaalaukset. Matkalla tyttö pohtii elämäntilannettaan.

15. Tuulipuun maa

Kirjoittaja: Luukkonen, Marja

Julkaisija: Tammi

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2009

Laji: Nuorten romaani

a) Arkeologihahmo: Mirjami Muinonen

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologian koulutus

Asema: Ammattiarkeologi. Tutkija.

Kuvaus: Ylihuolehtiva äiti. Välillä työ tekee kuitenkin hänet sokeaksi kaikelle muulle. Innostunut työstään.

Mirjami Muinonen vuokraa kesäksi kartanon itselleen ja lapselleen. Äidin suorittaessa tutkimuksiaan läheisillä raunioilla, tytär seikkailee tuonpuoleisessa kuolleen sisarensa kanssa.

16. Kiimakangas

Kirjoittaja: Manninen, Pekka

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 2010

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Maisteri Kumara

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Historian maisteri

Asema: Arkeologian harrastaja

Kuvaus: Näkee arkeologisia löytöjä kaikkialla, ja suuttuu kun hänen teorioitaan ei uskota. Erakko. Tekee lopussa itsemurhan.

Päähenkilö pakenee velkojiaan Kiimakankaan kylää. Kylässä hän tapaa monia erikoisia henkilöitä.

17. Porkkanakesä

Kirjoittaja: Moilanen, Usko

Julkaisija: Arvi A. Karisto Oy

Kustannuspaikka: Hämeenlinna

Julkaisuvuosi: 1968

Laji: Nuorten romaani

a) Arkeologihahmo: Maisteri Ranta

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Poikamainen. Laiska. Leikkisä ja mahtipontinen.

Päähenkilöpojat löytävät saaresta raunioita ja ilmoittavat niistä Kansallismuseoon. Museosta tilannetta arvioimaan lähetetään Maisteri Ranta. Maisteri on kuitenkin kiinnostuneempi viettämään hauskan viikonlopun saarella ja kisailemaan lasten kanssa. Lopulta hän tekee työnsä, ja saari rauhoitetaan.

18. Kuolema pyramidin varjossa

Kirjoittaja: Morton, Rigor (Aarne Haapakosken alias)

Julkaisija: Nide

Kustannuspaikka: Lahti

Julkaisuvuosi: 1956

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Professori Meyer

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus:?

Asema: Ammatti Egyptologi. Matkamuiistotehtaan johtaja

Kuvaus: Kuvaillaan sanoilla: ”Hevosennaamainen”, ”valkotukkainen peikko”. Saksalainen. Ympäristön mielestä hullu. Rikollinen. Professorin arvo itse keksitty.

Salaperäinen Fantom kiristää kuutta ihmistä, ja vaatii uhrejaan matkustamaan Egyptiin. Professori Meyerä epäillään kiristäjäksi. Meyer paljastuu kuitenkin vain tavalliseksi muinaisesineiden salakuljettajaksi.

19. Hylky

Kirjoittaja: Moster, Helen

Julkaisija: Avain

Kustannuspaikka: Porvoo

Julkaisuvuosi: 2011

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Anton Saksa

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Ollut merimiehenä. Sukeltaja. Slavistiikan opinnot.

Asema: Meriarkeologian harrastaja

Kuvaus: Epävarma löysäilijä. Saa elämäänsä jämakkyyttä ja päämäärän löydöstä.

Tutkimus intohimona melkein mielenvikaisuuteen asti.

Anton Saksa löytää sukellusretkellä aiemmin tuntemattoman hylyn, ja vielä sieltä löydön mukanaan. Hän haluaa selvittää löydön salaisuuden itse. Tutkimus määrittää hänet, ja pettymys on suuri kun ammattilaiset ottavat tutkimuksen haltuunsa.

20. Faaraon kuutio

Kirjoittaja: Mäki, Harri I.

Julkaisija: Wsoy oppimateriaalit Oy

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2007

Laji: Lastenkirja

a) Arkeologihahmo: Horatius

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus:?

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Aartenmetsästäjä. Mystinen aikamatkaaja. Peloton sankari. Haluaa kirjoittaa seikkailuistaan romaanin.

Muinaisen Egyptin aarre on piilotettu Myllylammelle ja sitä etsivät aaveet ja muumiot piinaavat paikallisia lapsia. Päähenkilölapset yrittävät selvittää tilannetta, ja Horatius ilmestyy apuun. Horatiuksen ja muutamien taikajauheiden avulla muumiot ja aaveet karkotetaan, sekä aarre voidaan luovuttaa paikalliseen museoon.

21. Leevi ja 9. jääkausi

Kirjoittaja: Mäki, Harri I.

Julkaisija: Lasten keskus

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2009

Laji: Lastenkirja

a) Arkeologihahmo: Martti eno

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Seikkailija ja aarteenmetsästäjä. Yleisnero. Tiedepiirien mielestä kajahtanut.

Päähenkilölapset alkavat selvittää maailman kohtalon päättävän arkeologisen löydön sijaintia. Apuun kutsutaan Martti eno. Hurjan seikkailun jälkeen lapset pelastavat maailman.

22. Pyhä klaani

Kirjoittaja: Mäki, Harri I.

Julkaisija: Turbator

Kustannuspaikka: Turku

Julkaisuvuosi: 2012

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Arkeologisetä Matias

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Sitkeä karpaasi. Sotilas. Palkkatappajan oloinen. Uskoo salaliittoteorioihin ja pidetään yleisesti kajahtaneena.

Matias on mukana toteuttamassa Jerusalemin kansanmurhaa 1967 ja saa surmansa. Sitä ennen hän saa kuitenkin vihjeen arkeologisesta löydöstä ja päättää hyötyä tilanteesta. Myöhemmin hänen sukulaisensa alkavat selvittää arvoitusta.

23. Herranen aika

Kirjoittaja: Paasilinna, Arto

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1980

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Sakari Pälsi

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus (ei mainita)

Asema: Kirjailija ja ammattiarkeologi

Kuvaus: Aave. Kiinnostus arkeologiaan jatkuu kuoleman jälkeenkin. Liikkuu museoissa ja juttelee kivikaudella eläneen aaveen kanssa. Selvä intohimo arkeologiaan.

Tarinan päähenkilö kuolee ja jää elämään aaveena. Kuolleena hän tapaa useita kuuluisia kuolleita henkilöitä.

24. Hiroshiman portti

Kirjoittaja: Remes, Ilkka

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 2004

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Antti Korpi

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus:?

Asema: Töissä virastossa. ”Agentti”. Arkeologian harrastaja.

Kuvaus: Toimintasankari. Perheellinen mies. Huolehtii perheestään, mutta silti mysteeri kiinnostaa enemmän. Neuvokas ja päättäväinen.

Antti Korpi saa selvitettäväkseen poliittisen salaisuuden. Salaisuuden selvittely vie hänet meriarkeologisten tutkimusten pariin. Kansainvälisten selkkausten, rikollisten kanssa taistelun ja maan ulkopuolisen elämän mahdollisuuksien pohtimisen jälkeen Korpi selvittää kymmeniä vuosia piilossa olleen salaisuuden.

25. Operaatio Solaris

Kirjoittaja: Remes, Ilkka

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 2009

Laji: Nuorten romaani

a) Arkeologihahmo: Professori Campbell-Hewitt

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Kaivausryhmän johtaja. Yrittää olla jämäkkä, mutta pelästyy.

Päämäärätietoinen. Asiantuntija.

Ympäri maailmaa tehdään outoja havaintoja, jotka vihjaavat maan ulkopuolisesta elämästä. Päähenkilö on seikkailun keskuksessa, mutta kaikkia paljastuu suureksi huijaukseksi.

26. Rooman sudet

Kirjoittaja: Rossi, Nemo (alias)

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2012

Laji: Nuorten romaani

a) Arkeologihahmo: Tohtori Henrik Puustinen

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Klassillinen arkeologia

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Päähenkilön isä. Vaimo on kuollut aiemmin, ja tohtori Puustinen on kykenemätön toipumaan surusta ja toimimaan isänä. Työ vie enemmän hänen huomiotaan kuin perhe.

b) Arkeologihahmo: Antonio

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Tohtori

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Vanhempi mies. Kohtelee lapsia kovakouraisesti. Ahneus ajaa rikoksiin.

c) Arkeologihahmo: Jasper Orre

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Tohtori

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Ei arvosta alaansa ja kääntyy laittomuuksiin. Tarinan konna. Kylmä tappaja.

d) Arkeologihahmo: Pierfranco Troles

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Tohtori

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Tarinan konna. Sotilas.

e) Arkeologihahmo: Nimetön

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö
Koulutus: Tohtori
Asema:?
Kuvaus: Arkeologi. Konna.

- f)** Arkeologihahmo: Gurci
Sukupuoli: Mies
Tyyppi: Sivuhenkilö
Koulutus: Tohtori
Asema:?
Kuvaus: Arkeologi. Konna.

Tarinan päähenkilöinä toimivat lapset ajautuvat selvittämään varastettujen muinaismuistojen kohtaloa. Seikkailun varrella he kohtaavat useita sekä avuliaita, että rikollisia arkeologeja.

27. Histrìa (Teoksessa: Runot)

Kirjoittaja: Saarikoski, Pentti
Julkaisija: Otava
Kustannuspaikka: Keuruu
Julkaisuvuosi: 2004 (1966)
Laji: Runo

- a)** Arkeologihahmo: Nimetön arkeologi
Sukupuoli: Epäselvä
Tyyppi: Päähenkilö
Koulutus: Arkeologin koulutus
Asema: Ammattiarkeologi. Töissä kaivauksilla.
Kuvaus: Kenttäärikeologi. Intohimoinen suhtautuminen työhön mahdollisesti jopa sosiaalisten suhteiden kustannuksella.

Runoilija houkuttelee arkeologia pois työn parista ja omistautumaan tytölle.

28. Tottisalmen perillinen (Kootut kertomukset 1.)

Kirjoittaja: Swan, Anni

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 2000 (1914)

Laji: Nuorten romaani

a) Arkeologihahmo: Yrjö ”Georgios” von Sumers

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Historian opinnot

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Ihailtu ja älykäs poika. Oman arvonsa tunteva. Aatelinen ja varakas.

Yrjö on lapsena ryöstetty aatelisilta vanhemmiltaan Kreikasta. Suomessa häntä pidetään renkinä. Aatelinen tausta kuitenkin selviää, ja Yrjö palaa Kreikkaan, jossa hän päättää hyödyntää kiinnostustaan historiaan ja ryhtyä arkeologiksi.

29. Mustat kalat

Kirjoittaja: Tenhunen, Eeva

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1994 (1964)

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Tohtori Henrik Karsten

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Miehekäs ja ihailtu yliopistotohtori. Herättää luottamusta. Tarinan konna.

b) Arkeologihahmo: Kristian Rosenius

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus:?

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Työskentelee kaivauksilla. Hauskannäköinen ja jalosukuinen.

c) Arkeologihahmo: Maisteri Etelä

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Historian opinnot

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Töissä kaivauksilla. Historian assistentti. Rauhallinen ja vakaa.

Olavin linnassa järjestetään arkeologiset kaivaukset. Eräs oppaana toimivista opiskelijatyöistä murhataan, ja kaikki ovat epäiltyjä. Tohtori Karsten paljastuu murhaajaksi.

30. Ruusulaakso

Kirjoittaja: Utrio, Kaari

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 2005 (1982)

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Lasse Sahra

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus. Tohtori.

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Iso, tumma mies. Tarinan romanttinen sankari. Avulias pelastaja.

Päähenkilön miesystävä.

Päähenkilö tapaa Lasse Sahran ja he päätyvät suhteeseen. Päähenkilön perhe vastustaa suhdetta, ja nuoripari joutuu voittamaan useita vaikeuksia.

31. Luolavuodet

Kirjoittaja: Verronen, Maarit

Julkaisija: Gummerus

Kustannuspaikka: Jyväskylä

Julkaisuvuosi: 1998

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Vjeshta

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Matemaatikko ja luolatutkija

Asema Arkeologian harrastaja

Kuvaus: Neuvokas, peloton ja älykäs nainen. Epäsosiaalinen ja tyytyisi erakon elämään.

Luolatutkija Vjeshta löytää ryhmänsä kanssa luolamaalauksia tutkimastaan luolasta. Luolaa tutkimaan kutsumaan ammattilaisten tutkimusryhmä, ja myös Vjeshta osallistuu tutkimuksiin, ja tekee myös omiaan. Tarinan aikana Vjeshta joutuu kohtaamaan niin yhteisönsä vastustuksen, kuin oman menneisyytensäkin.

32. Pentti Saarikosken toinen tuleminen

Kirjoittaja: Viinikainen, Antero

Julkaisija: Like

Kustannuspaikka: Keuruu

Julkaisuvuosi: 2012

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Nimetön hahmo

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus. Opiskelee tohtoriksi.

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Suorasanaa. Katkeroituu ja erakoituu. Huono isä. Alkoholisoituu ja näkee näkyjä.

Päähenkilö kyseenalaistaa Arthur Evansin työn ja saa apurahan todentaa teorian. Kaivauksilla hän sekaantuu alaikäiseen, juopottelee ja väärentää löytöjä, minkä vuoksi hän menettää kaivauslupansa. Päähenkilö joutuu elämässään pohjalle ja nousee sieltä näkemänsä Pentti Saarikosken haamun ansiosta.

33. Kotkansilmän uusi loisto

Kirjoittaja: Vuorenpää, Eeva

Julkaisija: Minerva

Kustannuspaikka: Hämeenlinna

Julkaisuvuosi: 2009

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Usva Erävuori

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Nuorena ansioitunut, huomiota herättävän komea mies. Intohimo menneisyyteen ja löytämiseen. Nai kartanon tyttären. Perhe kulkee työn ehdoilla.

b) Arkeologihahmo: Mikko Martikainen

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi, piirtäjä.

Kuvaus: Parrakas, hämäläismuseon tutkija.

Kartanon mailla järjestetään kaivaukset. Kartanon tytär ihastuu komeaan kaivaustenjohtajaan, ja he menevät naimisiin. Usva Erävuoren työ vie perheen asumaan ulkomaille.

34. Muumio (Teoksessa: Lukittu laatikko ja muita kertomuksia.)

Kirjoittaja: Waltari, Mika

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1978 (1926)

Laji: Novelli

a) Arkeologihahmo: Karl-Henrik Höök

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Egyptologin koulutus. Tohtori.

Asema: Ammatti Egyptologi

Kuvaus: Työlleen omistautunut nuori mies. Työ ollut elämän ainoa intohimo.

Sosiaaliset suhteet jääneet työlle omistautumisen vuoksi.

Karl-Henrik Höök on Egyptissä järjestettävien kaivausten johtaja. Hän löytää tuntemattoman pyramidin ja avaa sen. Höök joutuu pyramidin sisällä olevan muumion valtaan, ja löytyy kuolleena muumion syleilystä.

35. Noita palaa elämään (Teoksessa: Mika Waltarin näytelmät)

Kirjoittaja: Waltari, Mika

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1999 (1947)

Laji: Näytelmä

a) Arkeologihahmo: Hannu

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus. Tohtori.

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Sievistelevä ja pelokas mies. Kokee alemmuutta. Naimisissa. Vaimolla mahdollisesti suhde. Korostaa älyllisyyttään.

Suosta löydetään ruumis, joka herää Hannun unessa eloon. Noita viettelee kaikki miehet. Lopulta Hannu on valmis surmaamaan noidan, ja uneksii näin itsensä tarinan sankariksi.

36. Lascaux'n luolat

Kirjoittaja: Wiio, Osmo A.

Julkaisija: Otava

Kustannuspaikka: Helsinki

Julkaisuvuosi: 1958

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Tohtori Bertrand

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Arkeologian Tohtori

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Nuori, naimaton, vanhan kunnioitettavan suvun jäsen. Nuori tiedemies, ammatiltaan muinaistieteilijä, haastaa tiedeyhteisön vakiintuneet käsitykset.

Ranskalainen arkeologi, Tohtori Bertrand tutkii Lascaux'n luolia. Tutkimuksissaan hän löytää aiemmin tuntemattoman käytävän, joka on täynnä maalauksia tuhoutuneen planeetan elämästä. Maalaukset ja muut löydöt ovat todiste maan ulkopuolisesta elämästä. Ennen kuin tohtori Bertrand voi tuoda tutkimuksensa tulokset julkisuuteen, hänen täytyy varmistaa niiden paikkansapitävyys.

37. Viiriäinen sarkofagilla

Kirjoittaja: Ylimaula, Anna-Maija

Julkaisija: Wsoy

Kustannuspaikka: Juva

Julkaisuvuosi: 1998

Laji: Romaani

a) Arkeologihahmo: Eleonora Urbin

Sukupuoli: Nainen

Tyyppi: Päähenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Ammattiarkeologi

Kuvaus: Menestynyt tutkijanainen. Tunne-elämältään häiriintynyt vanhapiika. Haikailee perheen perään, ja katuu uralle omistautumista.

b) Arkeologihahmo: Tohtori Muchmoore

Sukupuoli: Mies

Tyyppi: Sivuhenkilö

Koulutus: Arkeologin koulutus

Asema: Arkeologi/ Egyptologi

Kuvaus: Englantilainen Egyptologi. Leski. Työ kuninkaidenlaaksossa.

Eleonora Urbin lähtee veljensä pyynnöstä Egyptin matkalle. Matkalla hän tapaa tohtori Muchmooren, jonka kanssa hänellä on lyhyt suhde. Matka saa Eleonoran miettimään elämäänsä ja tekemiään valintoja.